

TARTALOMJEGYZÉK

MEDITÁCIÓ	
+D. Szabó József igehirdetése	1
TANULMÁNYOK	
Weitler Sándor: A keresztség, mint az egyetlen egyetemes szentség	3
Scholz László: A család — Luther tanításában	8
Dóka Zoltán: Az ökumené a lutheri teológia összefüggésében	16
Scholz László: Luther végrendelete — vers	23
Terray László: Kirekesztették a "valóságot"? Evangelikus Világgyűlés Budapesten	24
LEVELESLÁDÁNKBÓL...	39
EMLEKEZÜNK	
Boleratzky Lóránd: Ordass Lajos emléktáblájánál	40
DOKUMENTUM	
A rehabilitált lelkészek és világi tisztségviselők	43
LAPOZGASSUNK EGYÜTT...	44
LEVÉL az Egyház Elnökségéhez és a Gyülekezetekhez	45
TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ MAGYAR-ANGOL-NÉMET NYELVEN	46

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 17. szám — 1993 tavasz
Főszerkesztő: BOTTA ISTVÁN (Tel.: 1-835-092)
Jelen számért felelős: BOTTA ISTVÁN
A szerkesztőbizottság tagjai: DÓKA ZOLTÁN, ITTÉZS GÁBOR, ITTÉZS JÁNOS,
id. MAGASSY SÁNDOR
Felelős kiadó: id. KENDÉH GYÖRGY (Tel.: 1-662-523)
Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1114 BUDAPEST, Bocskai út 10. sz.
Egyes szám ára: 75,- Ft; évi előfizetési díj 300,- Ft; külföldre 15 DM
Csekkszám: ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR — BUDAPEST — OTP XI. ker. 529-8145-2
Készült a PATE Sokszorosító Üzemében Keszthely
Felelős vezető: ZSOLDOS GÁBOR

HU ISSN 0865-2163

Törzsszám: 69/93

Példányszám: 920

Engedélyszám: III./EL/20/1989.

MEDITÁCIÓ

+D. SZABÓ JÓZSEF püspök

AZ IGE

Elhangzott a győri öregtemplomban 1945. február 4-én,
hatvanad vasárnapján.

"Bizony, a ti gondolataitok nem az én gondolataim, és a ti utaitok nem az én utaim — így szól az Úr. Mert amennyivel magasabb az ég a földnél, annyiival magasabbak az én utaim a ti utaitoknál, és az én gondolataim a ti gondolataitoknál. Mert ahogyan az eső és a hó lehull az égből, és nem tér oda vissza, hanem megöntözi a földet, termővé és gyümölcsözővé teszi; magot ad a magvetőnek és kenyeret az éhezőknek, ilyen lesz az én ígém is, amely számból kijön: nem tér vissza hozzám üresen, hanem véghez viszi, amit akarok, eléri célját, amiért küldtem."

Ezsaiás 55,8-11.

Talán a legnagyobb, amit Istentől mondhatunk, az hogy megszólalt. A néma Istent se megismerni, se szeretni, se szolgálni nem lehetne. Azért lehet Istent megismerni, mert megszólalt s ezzel bemutatkozott. Azért lehet Istent szeretni, mert megszólalt s a szava evangéliom. Azért lehet Istent szolgálni, mert megszólalt s a szava eligazító parancs. A mai vasárnap erre a hatalmas, mindent egybefoglaló tényre utal, hogy ti. Isten szól s erről a szóról, tehát az ígéről mond el egyet-mást.

1. "Az én gondolataim...", "az én utaim...", így szól az Úr... "Isten gondolata, útja és szava azért kerül itt egymás mellé, mert ez a három egy. Isten gondolata az ő szava, mert azt mondja amit gondolatban elvégzett s Isten szava az ő útja, mert beszéde — cselekedet. S ez az, amiben Isten egészen más, mint az ember. Nálaunk végzetesen elvált a gondolat a szótól és a szó a cselekedettől. Hányszor nem fedi a gondolatot a szó és hány szavunk marad puszta beszéd?! Isten ígéje nemcsak beszéd, hanem az ő gondolatának, végzésének cselekedet-válása. Isten minden szava mögött végzése feszül s minden szava tett. Azért mikor ígését olvasom, hallgatom, tudnom kell, hogy most felőlem való gondolata szólal meg s ebben a megszólalásban az ítélkező és irgalmazó, de mindenképpen cselekvő Isten valóságával találkozom.

MEDITÁCIÓ

2. "Amint magasabbak az egek a földnél, akképpen magasabbak az én utaim utaitoknál és gondolataim gondolataitoknál." Isten ígését tehát nem lehet emberi beszéddel összehasonlítani. Igaz, hogy amint Krisztus maga is szolgai formában jelent meg, úgy az ige is szolgai formában jelenik meg. A szentírás gyarló emberek bizonygatóételének gyűjteménye. A biblia éppen úgy papíron és betűkben jelenik meg, mint a többi könyv. Ugyanazzal a szájjal hirdetem az ígét, amellyel sok más is tesz. Isten ígéje, mikor a világba lép és emberi ajakra alázkodik, törést, torzulást szenved. De még ebben a megalázott, szolgai formában is úgy összehasonlíthatatlan az emberi beszéddel, mint ahogy összehasonlíthatatlan az ég a földdel. Ha gépiesen, vagy szokásból, vagy éppen babonából felütöd valahol a bibliát, az a holt betű önmagában, minden további nélkül még nem azonos Isten ígésével, de jaj neked, ha a Szentlélekkel tusakodva nem a bibliában keresed Isten ígését. Én csak bűnimmal fertőzötten tudom az ígét hirdetni, mégis jaj neked, ha úgy hallgatsz, mintha egy színész szavalna. Mert igaz, hogy csak egy nyomorult ember szól itt, de mégis Isten szól itt.

3. S Isten szavával nem lehet tréfálni. Hatalom az, amely így vagy úgy feltétlenül érvényesül. Lehetetlen, hogy Isten hiába szóljon és szava nyomtalanul eltűnjön. Nem lehet áldás nélkül fülünkbe vennünk és nem lehet büntetlenül fülünk mellett eleresztenünk. Igaz, hogy a magvető példázata szerint a jó mag negyedrésze kerül csak jó talajba, de a másik három talajnak ítéletévé lesz az, hogy nem fogadta be a magot. Szentleckénk esőhöz hasonlítja az ígét. Az eső vagy porhanyít, vagy keményít, vagy itat, vagy fűleszt, vagy termékenyít, vagy pusztít, de valamit mindenképpen tesz. Az ige vagy meg-elevenít, vagy megkeményít, vagy megragad és Istenhez térít, vagy megbotránkoztat és eltaszít Istentől, de "nem tér vissza üresen". Ezért félelmetes dolog tulajdonképpen bibliát vennem kézbe, mert mikor leteszem, nem mondhatom, hogy semmi sem történt: vagy áldásom vagy ítélelem származott belőle. S ezért megrendítő dolog templomban lennem, mert innét nem lehet érintetlenül hazamenni, vagy áldást vagy ítéletet viszek magammal. Olyan korban élünk, mikor a beszéd hitele szemünk előtt pusztul. Annyit hazudik a nyelv, hogy már semmit sem lehet neki hinni. Mivel Isten beszéde is beszéd, osztoznia kell ebben a szörnyő devalvációban. Ezért teszik félre sokan a bibliát és fordítanak hátat a templomnak. De az ige hitelét azért mégse féltsük. Hatalom marad és hangzik majd akkor is, amikor a hadijelentések már régen elhallgattak és a rádiók hazugságaitól mindenki megcsömörlik.

Azért hát olvassuk és hallgassuk Isten ígését. Igéretünk van arra, hogy "nem tér vissza üresen, hanem megcselekszi, amit Isten akar..." Megcselekszi. Ma is! Velünk is!!

WELTLER SÁNDOR

A KERESZTSÉG, MINT AZ EGYETLEN EGYETEMES SZENTSÉG

"És nem Krisztushoz akarnak hasonlítani, hanem egymástól különbözni." (Erasmus)

Öt tételben foglalom össze a megadott témával kapcsolatos gondolataimat. Ezek a tételek — a keresztségről lévén szó — egyszerű, könnyen áttekinthető képletek. A teológiai gondolatokat a matematika eszközével fejezem ki. A keresztségről való beszéd nemcsak megengedi, de szükségessé is teszi, hogy egyszerűen és közérthetően beszéljünk róla. E témával foglalkozandó kerülnünk kell a teológiai bonyodalmakat és a "teológiai finomságokat"!

Az öt tétel a következő:

1. Jézus Krisztus parancsa = keresztteljetek + tanítások
2. Kereszttség = víz + IGE
3. Üdvösség = kereszttség + hit
4. Hit = Szentlélek + EVANGÉLIUM
5. Evangélium = Krisztus halála + Krisztus feltámadása

1. KERESZTELJÉTEK MEG ŐKET ÉS TANÍTSÁTOK ŐKET

"A keresztségben sokan nem látnak mást, mint az egyház közösségébe való felvétel ünnepies szertartását, amelyhez mint bevett szokáshoz illendőségből alkalmazkodnak, hacsak egészen meg nem vetik és mellőzik. Sajnos, még a hívő keresztyének soraiban is nagy számmal vannak olyanok, akiknél csak a keresztelési anyakönyv őrzi meg keresztelt voltuk emlékét. Mindez szomorú jele annak, mennyire elhomályosult a keresztyénség közepette a kereszttség szentségének igazi jelentősége. A mélyebbre látók méltán látják ebben keresztyénségük belső gyöngeségének egyik fő okát. Ameddig ez az ok fennáll, alig lehet szó a keresztyénség igazi megújulásáról." (D. Dr. Pröhle Károly: A HIT VILÁGA — 1948 — 265 old.)

A 44 évvel ezelőtt leírt megállapítás még ma is időszerű! A keresztséget többnyire csak szokásnak és szertartásnak és nem életformának és életvitelnek, azaz szentségnek tekintik a híveink! Bár a legtöbb esetben megkereszteljük az újszülötteket (a gyermekeket), a szülők és keresztszülők számolnak a kereszttség bizonyos következményeivel, mégsem lehetünk elégedettek az eredménnyel. Mintha Jézus kettős parancsa közül csak az elsőre figyelnénk igazán. Csak erre tekintve a kereszttség valóban egyetemes szentségünk. De milyen kép tárul elénk, ha vizsgálni kezdjük azt a tanítói munkát, amely ehhez a szentséghez kapcsolódik? Ez az erősen felekezeti színezetű tanítói

munka nem teszi-e kérdéssé azt, amit a címben állítani próbálunk? Nem arról van szó, hogy a keresztyén felekezetek hogyan tanítanak a keresztségről, mert az talán nagy vonalaiban egységesnek mondható. Sokkal inkább arról van szó, hogy hogyan tanítják azokat, akiket megkeresztelnek! S ebben a tekintetben csorbát szenved az egyetemesség.

A legnagyobb probléma, hogy a keresztség ma már nem az evangéliumhirdetés lendületében áll. Nem a Krisztusról szóló tiszta és igaz tanítás kísérő jele. A keresztség az egyház, a felekezetek gyakorlatában is szokássá, szertartássá degradálódott. Pedig csak ott lehet a szentségeket helyesen kiszolgáltatni, ahol az evangéliumot tisztán és igazán hirdetik. Hogy mit jelentett az első pünkösdi tüzeben élők számára egykor a keresztség, azt az afrikai gyülekezetek életéről szóló élménybeszámolókból ma is megtudhatjuk. A keresztség csak evangéliumi milióban nyilvánulhat meg igazán, csak így működőképes!

"Nem azért küldött engem Krisztus, hogy kereszteljek, hanem, hogy az evangéliumot hirdessem." (1. Kor. 1,17) Pál közismert mondata nem valamiféle keresztség ellen szóló beszéd, hanem olyan kijelentés, amely — helyesen — az evangéliumot helyezi mindenek elé és fölé! Pál apostol már a kezdet kezdetén fölismerete a veszélyt. A pártoskodó Korinthus megelevenedik előttünk, amikor híveink szóhasználatában újra és újra visszahalljuk: "evangélikusnak, reformátusnak, katolikusnak keresztelték meg"! Több lelkészes helyeken gyakran keresztelői vetélkedők dúlnak. Ahol az evangélium háttérbe szorul, ott nem lehet csodálkozni azon, hogy a keresztség lényegét jelentő bűn elleni harcból felekezetek, lelkészek közötti undorító és ördögi csetepaté lesz! Csak az evangélium fénye gyűjthet itt világosságot és vethet véget ennek a siralmas állapotnak. A bűnbánatnak és a megtérésnek, a megbocsátásnak és a megújulásnak a Jézus Krisztusról szóló evangélium az elindítója és a megvalósítója. Őt kell tisztán és igazán, mindenre kész elszántsággal hirdetnünk és megvallanunk!

A tanítói munka tehát a Krisztus tanulása és tanítása! E pontnál szeretnék szólni az imádságról. Mindannyian tudjuk: imádság nélkül nem megy! Hans Keler szokta hangoztatni: "Bár az imádság sohasem pótolhatja a cselekedetet, de az imádság semmivel sem pótolható!" Az imádság itt nagy segítségünkre lehet! Egyikünk sem rendelkezik a Krisztus teljes ismeretével! Nem vindikálhatjuk magunknak a keresztyén igazságot! Szükségünk van egymásra! Csak együtt juthatunk előre! Isten sokkal nagyobb, Krisztus titka sokkal mélyebb annál, semhogy Őt ill. Azt egyetlen személy vagy csoport kizárólagosan is birtokolhatná! Kevés az értelmünk és az erőnk is! Az egymás kioktatása helyett én az egymástól való tanulást javasolnám! Csak így nőhet nagyra közöttünk és bennünk a Krisztus! A tanításbeli különbség akadály, de feladat is!

A pártoskodók, a Krisztust részekre szedők nem jól tanulják és nem jól tanítják a Krisztust! Maradjunk meg abban, amit kapunk, amiről tanítást nyertünk! Ne tévelyegjünk teológiák és bölcselkedések útvesztőjében, labirintusában!

2. ISTEN IGÉJÉVEL EGYÜTT HASZNÁLT VÍZ

A keresztség nem emberi találmány. Luther szerint maga Isten kereszttel. Teljes a nézetazonosság abban a tekintetben, hogy a keresztségben Isten cselekszik, Jézus Krisztus által! A keresztség nem Isten cselekedetére utal, nem azt szimbolizálja, hanem maga az!

Ez az a víz, amely örök életre búzgó forrássá lesz bennünk! Luther határozottan óv attól, hogy a kettőt egymástól szétválasszuk, továbbá, hogy a vizet (a külső jegyet) az ige felől nézve lebecsüljük. A víz ige nélkül nem keresztség. Ezért nem szabad elválasztani őket. Ugyanakkor a hitnek szüksége van fogódzóra, ezért nem szabad lebecsülni a külső dolgokat, jegyeket! A hitnek szüksége van valamire, amiben hisz, amiben megfogódzik. Így csüng a hit a vízen és hiszi azt, hogy a keresztségben üdvösséget, életet kapott, természetesen nem a víz által és nem a vízért, hanem azért, mert Isten igéjébe és rendelkezésébe van ágyazva, mert Isten szent neve tapad hozzá!

3. AKI HISZ ÉS MEGKERESZTELKEDIK, ÜDVÖZÜL

A keresztség szükséges az üdvösséghez (Márk 16,16), de nem a keresztség hiánya kárhozza el, hanem a hit hiánya, a keresztség megvetésével együtt. (Dr. Nagy Gyula, Dogmatika – jegyzet 1965. – 255 old.) Tisztázandó a hit szerepe a keresztségnél! Adott esetben sem a keresztség elmaradása, sem a hit hiánya nem akadályozhatja meg Isten munkáját! Ellenkezőleg! Isten munkájának az eredménye, hogy emberek Szentlélekkel, azaz "tűzzel" kereszttelvetnek meg és hívókká lesznek! Ez a csoda pedig egyedül a tisztán és igazán hirdetett evangélium hirdetése által valósulhat meg! Zagyvaságok, új divatok, rajongó nézetek, tetszetős tanítások kerülendők.

A keresztség szentségénél nem a kereszttelési szertartás megtörténésének (csecsemők megkeresztelése, sürgős keresztelés), nem a hit elvárhatóságának (szülők, keresztszülők fogadalma) és nem a hit megvallásának (felnőtt keresztelés), hanem az evangélium hirdetésének van a legdöntőbb szerepe. A hit nem produkálható, nem garantálható, nem provokálható! A Jézus Krisztusról szóló evangéliumot kell tisztán és igazán hirdetni. Isten igéje teszi érvényessé a keresztséget és nem a hit. Ugyanúgy, mint az úrvacsoránál is! Az érvényesség szempontjából nincs jelentősége a hitnek. Ugyanakkor azonban a hit hiánya kárhozza el, ugyanúgy, mint az úrvacsoránál: aki méltatlanul eszik és iszik, ítéletet eszik és iszik. Hibás az a rk. szemlélet és gyakorlat, amely adott esetben megkérdőjelezi az evangélikusok keresztségét. Szeretetlen és

igazságtalan az a megkülönböztetés, amellyel rk. templomban történő keresztelezés esetén az evangélikus keresztszülőket megbélyegzik és másodrendű keresztyénként kezelik. Nem az egyház, hanem az ige teszi a szentséget szentséggé, a keresztséget és az úrvacsorát érvényessé. S ha mi valóban rossz keresztyének volnánk és hitetlenek, a hit hiánya akkor sem szüntethetné meg a szentségek érvényességét!

4. A SZENTLÉLEK AZ EVANGÉLIUM ÁLTAL TEREMT HITET

Az ige és a szentség annyira az egyház lényege, hogy Luther nyomán Elert azt vallja: az egyház elsősorban nem a hívők maguk, hanem a híveket teremtő és életető evangélium! Az egyház egész élete és lényege Isten igéjében van — vallja Luther! Ez a dinamikus egyházfogalom jellegzetesen evangélikus szemlélet! Mert arra a kérdésre, hogy hol van az egyház ebben a világban, nem azt feleli, hogy anyakönyvekre, egyházszervezetre és keresztyén emberekre mutat, hanem az evangélium aktivitására utal. Mert az egyház valóban ott van, ahol az ige és a szentségek dinamikus módon cselekvésben vannak.

Az egyház tagjai a hívők és a szentek, akiket a Szentlélek az evangélium által Isten gyermekeivé tett. A hitetlen megkeresztelték is tagjai ugyan az egyháznak, az egyház "külső közössége szerint", de ezek "holt tagok", "odakeveredettek". (Luther szóhasználatával élve, akik kiestek a hajóból.) Az igazi értelemben vett egyház tagjai azok, akik belsőleg, hitük és életük szerint is Isten gyermekei. A feladat pedig a "holt tagok" felé nem a kirekesztés, a részvétlen továbbhajózás, hanem a szolgálat felelőssége és a reménység felőlük.

Két megjegyzést kell tennünk ebben az összefüggésben. Egyrészt alázatosan meg kell vallanunk, hogy másutt is hangzik az evangélium, élnek a szentségekkel és hisznek Krisztusban! Másrészt bűnbánattal kell megvallanunk, hogy a részekre esett egyház a mi vétkeinktől is szenved. Az egyház egységének a munkálását csak a másik fél elismerésével és bűneink felismerésével végezhetjük eredményesen. Talán erre is érvényes Luther szava: Das Christsein ist nicht ein GEWORDEN-SEIN, sondern ein WERDEN! "Hitünkre" talán ez a legpontosabb meghatározás!

5. ELTEMETTÜNK VELE A KEERESZTSÉG ÁLTAL A HALÁLBÁ

A keresztyén élet mindennapi keresztség, naponkénti megtérés, állandó harc a bűnnel. "Alles, was wir leben soll Teufe sein!" — tanítja Luther. A bennünk lévő régi embernek minden bűnével és gonosz kívánságával együtt vízbe kell fulladnia és meg kell halnia, ugyanakkor az új embernek elő kell jönnie és fel kell támadnia. Róma 6,1 alapján a keresztség elválaszthatatlan Jézus Krisztus halálától és feltámadásától. S talán ezen a ponton a legeggyetemesebb a keresztség szentsége, mert Krisztus nemcsak egyesekért halt meg, hanem mindannyiunkért és nemcsak néhányak számára támadt föl, hanem mindannyiunkért! Íme, az ő

ember halála és az új ember megszületése! Jézus Krisztus halála és feltámadása a garancia rá, hogy mindez megtörtént és megtörténik. Így leszünk a természet gyermekeiből Isten gyermekeivé. Így leszünk boldog részeseivé mindannak a jónak, megbocsátó kegyelemnek, új életnek, áldásnak, üdvösségnek, amit Isten a keresztség által minden gyermekének szán. Mindezt csak a hálás szív tudja igazán felfogni és megőrizni. A keresztség hálás szívekre vár!

BEFEJEZÉS

Az egyház ott van, ahol az evangéliumot tisztán és igazán hirdetik és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki. A Szentírásnak négy képe van az egyház szemléltetésére.

Az első a ház. Olyan ház, amelynek a Krisztus a fundamentuma, s amelyre a Szentlélek épít, élő kövekkel!

A második a nyáj és a pásztor közismert képe. A pásztor ismeri nyáját és a juhok is ismerik a pásztor hangját.

A harmadik kép az élő test hasonlata. A fej a Krisztus mi pedig egy test tagjai vagyunk.

A negyedik kép a menyasszony és a vőlegény hasonlata. A megkereszteltek Isten Szentlelkének a jegyesei, sőt a Krisztusnak a jegyesei. Szeretik a Krisztust és a Krisztus is szereti őket!

Ezekben a képekben az egyház, mint lelki közösség jelenik meg. A hívők a meghalt és értük föltámadott Krisztussal és egymással is közösségben vannak a Szentlélek által! Ez a lelki közösség nem az egyház intézményesítésével válik láthatóvá a világban, sokkal inkább a hirdetett igében, a kiszolgáltató szentségekben és a Lélek gyümölcseiben. Ezt a lelki egyházat a elspiritualizálódástól nem a szervezeti volta menti meg, hanem egyedül a keresztyén életfolytatás: Úgy tündököljék a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák a ti jócselekedeteiteket és dicsőítsék ti a mennyei Atyátokat. (Máté 5,16).

De jó volna, ha a XX. század ERASMUSA ma valahol a világban ezt vetné papírra rólunk: "MÁR NEM AKARNAK EGYMÁSTÓL KÜLÖNBÖZNI, HANEM EGYRE INKÁBB A KRISZTUSRA HASONLÍTANI!"

Sopron, 1992. június 1.

Az 1993. év igéje:

ISTENNEK KELL INKÁBB ENGEDELMESKEDNI, MINT AZ EMBEREKNEK!

ApCsel 5,29.

SCHOLZ LÁSZLÓ

A CSALÁD - LUTHER TANÍTÁSÁBAN

(Előadás az Ordass Lajos Baráti Kör és a kelenföldi gyülekezet közös rendezésében lefolyt szabadegyetemi előadások során, Budapest-Kelenföld 1992. november 12-én.)

Midőn a számomra kijelölt előadás címét fontolgattam, óhatatlanul legelőször is Luthernak a házasságkötése, család-alapítása és családi élete ötlött fel bennem. Nem olyan ember "tanít" a családról, aki tanítását könyvekből gyűjtötte össze – persze ez sem szükségképpen értéktelen –, hanem olyan férfi, aki istenfélelemmel, tusakodó imádsággal, szembezállva minden lehetséges ellenkezéssel házasságra lépett; meg-nem-bánt tisztes házas életet élt; hat gyermeknek lett atyjává és tapasztalatból tudott tanítani a házasságról és a családi életéről! Tegyük mindjárt hozzá: rendkívüli volt az ő esete, mert hatásában messze túlterjedt korán. Egy finn teológus, Lennart Pinomaa írja a A hit győzelme c. Luther-tanulmányában: Luther felfogása a házasságról az egész társadalmi etikát befolyásolta!

Nem kerülhetjük meg, hogy röviden el ne mondjuk Luther házasságkötésének történetét. 1525. június 13-án este a Fekete Kolostorban, melyet a fejedelem Luthernak lakásul adott, mindössze néhányan gyűltek egybe. Luther Márton és Bóra Katalin, az összeesküendő pár. Johannes Bugenhagen (1485-1558), Wittenberg városának 1523 óta lelkésze. Ő az eskető. Tudni illik róla, hogy eleinte berzenkedett a reformáció ellen, de amikor Luther művét olvasta Az egyház babiloni fogságáról (1520), megrendülve így kiáltott fel: "Az egész világ vak, egyedül ő látja az igazságot." 1522-ben Luther ír a szerzetesi fogadalmak ellen. Bugenhagen ennek hatására házasságra lép. A reformáció munkájában később hatalmas szervezőnek bizonyul. 1546-ban ő tartja Luther felett a halotti beszédet. Mellette ott áll Justus Jonas doktor (1493-1555), Luther hűséges híve, tudós ember. Ő kíséri el Luthert Wormsba (1521). 1522-ben ő is megházasodik. S ő kíséri el a Reformátort utolsó utazására Eislebenbe, ahol tanúja lesz halálának. Rajtuk kívül jelen van egy egyházjogász, valamint Lucas Cranach, a híres festő feleségével együtt. Ők is pártfogolták Bóra Katalint, most pedig tanúk.

Láthatjuk tehát, hogy Luther írásainak hatására megkezdődött a papok házassága. Barátai őt is unszolták, de eddig nem szánta rá magát. 1523-ban ugyan végleg levetette a fekete csuhát, jelezvén, hogy véget vet szerzetességének, mely nem Isten ígéjén alapul. Ajánlja a házasságot másoknak, de ő maga egyelőre egyedül él a Fekete Kolostorban.

Történik közben, hogy éppen Luther írásainak hatására 1523. április 5-én, Húsvét éjszakáján 12 apáca elhagyja a nimbscheri apácakolostort. Kilencen Wittenbergbe menekülnek. Luther segítségével tisztos házaknál helyezik el őket. Bóra Katalin Philipp Reichenbach városi jegyző házába kerül. Egyéb-ként egy elszegényedett nemes ember leánya. Már hat éves korában kolostori iskolába adták. 16 évesen apácává avatták. Luther és barátai igyekeznek őket férjhez adni. Néhányat sikerül is. Katalint azonban Luther eleinte büszkének találja. Ajánlásokra elutasítón viselkedik. Egy alkalommal azonban valahol elárulja, hogy ha Lutherhoz mehetne feleségül, azt vállalná. Luther amúgy is szánta valamennyit s ez a motívum is egyike volt azoknak, melyek tettere készítették. Ennél azonban sokkal súlyosabbak is közrejátszódtak. Tombolt a parasztháború. Luther személye is életveszélyben forgott, mert ő mind a fejedelmeknek, mind a parasztoknak megmondotta az igazságot. Az 1525. június 23-án tartandó ünnepélyes, akkori szokás szerint templomjárással egybekötött lakodalomra szóló meghívóban írja: azt kívánja, hogy várható vége (halála) előtt az Istentől teremtett házassági rendben találtaassék és semmi sem maradjon meg a régi pápista életéből. Erre a nyilvános ünnepre meghívja sok barátját. Jelen vannak szülei is. Most apjának is eleget tesz, aki szemrehányást tett neki, midőn akarata ellenére kolostorba lépett s megtörte a 4.-ik parancsolatot. Luther sohasem feledte el apjának azt a feddését sem, amit pappá avattatván első miséje alkalmával mondott: sohasem hallottátok, hogy "tiszteld apádat és anyádat" (1507. május 2.). Most boldogok az öreg szülék, hogy Mártonuk végre megházasodott.

Ámde a leglényegesebb Luther házasságkötésében az, hogy **élete tetteivel a tanítását akarja igazolni!** Nem mondható, hogy romantikus szerelmi házasság lett volna az övé. Szerinte a házasságban a kölcsönös tisztelet és bizalom a döntő. Persze fölfigyelt az eseményre az egész akkori világ. Voltak, akik ujjongtak, voltak, akik szidalmakat szórtak. Még Melanchthon is aggodalmának adott kifejezést. Akadt olyan is, aki azt jósolta, hogy ezzel a házasságkötéssel összeomlik a reformáció. Luther azonban bizonyos volt benne, hogy a **reformáció evangéliumi igazságát pecsételi meg vele: boldog és tiszta családi életével.** (Ki tudná elsorolni, hogy századok óta a protestáns papi családokból hány gyermek, férfi és nő egyaránt, vált áldásává a világnak, tudományban, művészetben, népek kormányzásában vagy egyszerűen a tiszta családi élet becsületének meg-bizonyításában!).

Figyelnünk kell mármost arra, hogy Luther nemcsak Katáját dicséri, de ezen túlmenően magát a **házas életrendet magasztalja.** Feleségét szereti és megbecsüli. A Kiskátéban is hangsúlyozza a VI. parancsolat magyarázatánál: hitvestársát ki-ki szeresse és megbecsülje. A szerelem, szeretet mellett nem lényegtelen ez a tisztelet, megbecsülés sem. Idézzünk az ún.

asztali beszélgetéseiből egy idevágót: "Katámat nem adnám Franciaországért és Velencéért. Először is azért, mert őt Isten ajándékozta nekem és adott engem néki; másodszer, mert gyakran tapasztalom, hogy más asszonyoknak több a hibájuk; harmadszor, mert hisz a házasság életrendben, ami nem más, mint hűség s becsület. Hasonlóképp kell gondolkodnia az asszonynak is férjéről." (1531-ből való.)

Bővebben kell szólnunk arról, hogy Luther általában dicséri a házasság életrendjét.

Mindenekelőtt és mindenekfelett hangsúlyozunk kell Luther teológiai alapvetését. Nemcsak az üdvösség kérdésében az írásokhoz kötött ő, magáévá téve az ingyen kegyelemből hit által történő megigazulás bibliai tanítását, vele azt, hogy nem érdemeink, vallásos erőfeszítésünk által nyerjük el az örök üdvösséget. Mondhatnánk így is: ez jellegzetesen a második hitágazatba tartozik. A házasság rendjéről meg nyugodtan állíthatjuk, hogy ez meg az első hitágazat körébe esik. A Teremtő Isten rendje és jó akarata valósul meg a házasságban. A Teremtő teremtetette az embert férfinak és nőnek. És ő áldotta meg őket e szavakkal: "Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be és hódítsátok meg a földet..." (1Móz. 1,28.). Ismételtén hivatkozik Luther erre az ígére. Valamint a többi bibliai ígére, melyek akár Jézus szájából, akár az apostolok leveleiből ennek a teremtetéstörténeti ígének mintegy a folytatásai. A házasság tisztessége Isten ígérében van! A férjre és feleségre — mondja — rá van írva Isten ígéje. Isten jó akaratát fejezi ki az ige. Az ige a házasság díszé, ékessége. Az ige ad össze egy-egy párt. És ez a pár nyugodtan élhet együtt, hálhat együtt és támaszthat új életet gyermekek nemzése, szülése által.

Hivatkozik Luther arra is, hogy az ember teremtetése és szaporodásra való megáldatása a bibliában előbb áll, mint a bűnbeesés története. Csak a bűnbeesés, ti. az embernek Isten iránt való engedetlensége rontotta meg az életet. De az egész emberi életet. A nemeknek különbözősége, egymáshoz való vágyódása, nőnek és férfinak testi-lelki közössége önmagában véve nem bűn. Luther mindenestül tévesnek minősíti a középkori teológiának azt az állítását, hogy a férj és feleség szükségképpen bűnt követ el együttlétével. Sőt tudjuk, az a beállítást sem volt ritka, mintha ez volna "a" bűn. Vajon a házasság nélkül való élet éppenígy nem lehet bűn — kérde — amikor a szívben, a gondolatokban támadnak bűnös kívánságok, esetleg házasságtörésnek szándékai? (Már Augustinus, akit pedig Luther igen nagyra becsült, újplatonikus eszméket hozott be az egyházba. Szembe állítván egymással a testet s a lelket, mégpedig úgy, hogy a test a bűn fészke.) Az egész ember bűnössé vált, testtől-lelkestől. Természetesen a házasság sincs bűn nélkül. S miként az egész emberi élet — bűnbocsánatra szorul. Dehát ott van az ige, Isten parancsoló ígéje! Az ige szenteli meg a házasságot. Aki a házasságot, a házasság életét szégyenli,

az szégyenlje azt is, hogy ember; az teremtsen más rendet, mint amit Isten teremtett.

Ellenkezőképpen is érvel Luther: a házasságtörést sehol sem igazolja az Írás. A VI. parancsolat elleni véték, a házasságtörés, a házasság meggyalázása a vétkek közt talán a legfeltűnőbb, mert nem lehet takargatni. A házasságtörő tulajdonképpen hitetlen, mert nem hisz Istennek abban az ígében, hogy a Teremtő a férfit és a nőt házasságra rendelte, ti. úgy, hogy egy férfi és egy nő éljen egy életen át testi-lelki közösségben. Az ige, az ígében való hit és az annak való engedelmisség teszi a házasságot szentté, keresztyénné.

Szentté, de nem szentséggé abban az értelemben, ahogy jó későn a tridenti zsinat a szerinte Krisztus-szerezte hét szentség közé sorolta. Nyilvánvaló, hogy a házasság a világ kezdetétől fennáll. Vagyis az első hitágazathoz tartozik. Ezért meri Luther mondani, hogy a házasság világi ügy, világi rend (ein weltlicher Stand). Éppúgy mint például a felsőbbség és az alattvalók rendje, vagy a szülők és gyermekek rendje. A IV. parancsolat minden emberi teremtménynek szól. Nos, épp így a VI. parancsolat is minden emberi teremtménynek szól, Krisztus népén kívül is.

Kiáltó ellenmondásnak véli Luther azt is, hogy Róma egyfelől dogmaként szentséggé deklarálta a házasságot, másfelől alacsonyabb rendűnek ítéli a házasságon kívüli élethez képest. Ez áll a papi nőtlenség, a coelibatus mögött. Történetileg nézve relatíve későn alakult ki. Kétségtelen, hogy hatalmi érdek is közrejátszott törvénnyé tételében. A családnélküli papság könnyebben parancs alatt tartható volt. Luther szerint a coelibatust az egyházban emberek találták ki, Isten ígéje nem igazolja. Szentség volna s mégis tilos? Ennek a tilalomnak a kimondásához nem volt felhatalmazása sem a pápának, sem a zsinatoknak. A Schmalkaldeni Cikkekben, szép hitvalló iratában, külön is kitér Luther erre a következőképpen: "Ahogyan sem nekünk, sem nekik nincsen hatalmuk arra, hogy a férfiúból nőt és a nőből férfiút csináljanak, vagy a nemek különbségét megszüntessék, arra sem volt hatalmuk, hogy Istennek ezeket a teremtményeit elválasszák egymástól vagy pedig megtiltsák, hogy tisztességes házasságban együtt éljenek."

Félreértés ne essék. Luther és a reformátorok nem állítják azt, hogy nem élhet valaki házasságon kívül, ha arra valami oka van. Ha pl. mint Pál apostol közelre várja a véget, Krisztus Urunk visszajövetelét s egész hátralévő életével már csak az evangéliumnak akar szolgálni. Feltéve persze, ha tisztán tartani tudja magát, ám ennek akkor sem lehet érdemszerű jellege! Mert ez "Krisztus kegyelmének és a Szentlélek erejének megvetése" volna! Ez az állapot azonban csak keveseknek adatik meg, különös kegyelemből. A két nem egymáshoz vágyakozásának ösztöne oly hatalmas tűz, melyet saját erejéből ember el nem oltthat. Éppen ezért általában szükséges a házasság.

Isten többek közt azért is rendelte a házasságot mint orvosságot, mint védelmet, mint sövénykerítést. Egyik asztali beszélgetésében Luther a VI. parancsolatot rózsakert körül vont kerítéshez hasonlítja; a kertben rózsák, szegfűk nyílnak, ti. a gyermekek, hogy az emberi nem fennmaradjon. Évégett parancsolja Isten a házasság rendjének istenfélelemben, fegyelemben és tisztaságban való megőrzését és tiltja meg áthágását, megtörését!

Visszatérve még az előbbienekre: lehet házasságon kívül tisztán élni Isten kegyelméből, de ezt semmiképpen sem szabad kényszerre, törvénytől tenni senki számára. A papság számára sem. Elképzelhető házasság nélkül élni, de a házasságot alacsonyabbrendűnek tartani, ellene szólni – ördögi valami.

Ne gondoljuk persze, hogy Luther tanítása igazol minden későbbi szabadosságot, amit az ő kora aligha ismerhetett minden gyarlóság ellenére. A reneszánsz, felvilágosodás, korunk nyíltan hirdetett és élt szabaderkölcse nem varrható Luther nyakába. Ellenkezőleg, keményen elítéli a válást. A házastársaknak ki kell tartaniuk egymás mellett jóban és rosszban. Szó sem lehet arról, hogy tetszésünk szerint cserélgessük a házastársakat. A házaseletnek van keresztye is. Még a legjobb házasságban is. Kinek-kinek ugyanis az önzést kell legyőznie önmagában, az ő-embert kell megöldökölnie. Ad ez elég feladatot! A családi gondok, terhek hordozásához számítja Luther a gyermekek nevelését, mert nemcsak eltartani, de nevelni kell őket. De minden terhe, gondja mellett több benne az öröm, ti. a házas- és családi életben! Mert ha nem lehet is bűn nélkül való, a legnagyobb bűn benne a bűnbocsánat!

Itt szükséges most már sort kerítenünk a szülők és gyermekek viszonyára, illetve a gyermeknevelés fontos kérdésére. Luther nemigen tud elképzelni gyermek nélküli családot. A házasság célja a gyermek. Isten parancsolja a szaporodást. A gyermekek tartják fenn és erősítik meg a házaseleket közt a szeretet kötelékét. Sorra születő gyermekeit Luther az ő gazdagságának nevezi. Meleg szeretete felesége és gyermekei iránt együtt mutatkozik meg a következő gyönyörű s megrendítő vallomásaiban: "Szeretem az én Katámat és tudom, hogy jobban szeretem őt, mint magamat. Ugyanis inkább meghalnék én, minthogy ő halna meg a gyermekekkel." Három fiúval és három leánnyal áldotta meg házasságukat Isten. Nem kíméltettek meg a szomorúságtól sem. Egyik leánykájuk alig élt néhány hónapig. Ennél fájdalmasabb volt a 13 éves, felserdült Magdolnájuk elvesztése. (A Cranach-festette arcképét a wittenbergi Luther-múzeum őrzi.)

Szülők és gyermekek viszonyával, valamint a gyermekek nevelésével mindenütt foglalkozik Luther a IV. parancsolat magyarázatával kapcsolatosan. A második törvénytáblának ez az első parancsolata, hangsúlyozza, csak utána következnek a többiek.

A szülőket a gyermekek részéről engedelmesség és tisztelet illeti meg. Közvetlenül az Isten iránt való engedelmesség és az iránta való tisztelet után következik ez, a teremő Isten akarata szerint. Mindenütt kiterjeszti Luther ennek érvényét az alattvalókra nézve is. Tartoznak engedelmeskedni a felsőségeknek s tisztelni azt. Mert minden ember "vezérelt ember". A gyermek a családban, a felnőtt az államban. Isten akarataból egy bizonyos méltóság, majesztás övezi a szülőket mint szülőket, tekintet nélkül arra, hogy esetleg nem kiváló emberek, hibáik vannak. Tisztelet illeti meg őket és nem pusztán szeretet. A tiszteletben természetesen benne foglaltatik a szeretet is, de ezenfelül a fegyelem és félelem. A szülő köteles nevelni a gyermekét s ez gyakran fenytéssel, büntetéssel járhat. Nem igazi szülői szeretet az, sőt Luther szerint "testiesnek" nevezhető szeretet, mely mindent elnéz a gyermeknek, csak földi javát keresi, evilági kedvtelését elégíti ki és nem tanítja istenfélelemre, imádkozásra. A szülő tanítsa, prédikálja Isten parancsolatait, sőt kérje számon ezt gyermekeitől, egész házanépétől. Így keletkezett a Kiskáté, mely először táblákon jelent meg a családi otthonokban. Ha hallgat a családfő, az a bűn. Veszélyes dolog apának és anyának lenni, mert hiszen magával a gyermekek nevelésével vagy annak elhanyagolásával nyerhet valaki üdvösséget vagy veszítheti el azt.

Meg kell jegyeznünk, hogy annak a kornak a nevelése feletőbb kemény volt. Luther is visszaemlékezve gyerekkorára, említi, hogy egyszer anyja egy elcsent dió miatt véresre verte. Luther helyesli a szigort, komolyan veszi a IV. parancsolatot, de persze mást is tanult és tanított a bibliából. A vessző mellé nyújtson az apa egy almát is a gyermekének, vagy vegyen neki vásárfiát. Sőt a büntetés után tiporja el a földre dobott vesszőt és vigasztaló szóval vezesse gyermekét a jó útra. Mindenesetre a szülő előre tudhatja, hogy amikor gyermekének az első három parancsolatot tanítja, az morogni fog. Meg kell törni az akaratát. De hiszen ez a keresztyén nevelés: az ó-ember megöklése és Krisztus szeretetéből az új ember feltámadása.

A szülőknek hasonlóképpen engedelmeskedniük kell. Isten akaratát kell követniük. Csak ha ők komolyan veszik az első három parancsolatot, várhatják el, hogy a IV. parancsolat szerint való tiszteletet megkapják. A második parancsolattal kapcsolatban inti például a szülőket, hogy gyermekeik előtt durva szavakat ne ejtsenek, mert az érzékeny gyermeki lélekben azok megragadnak.

Külön kellene még szólnunk a családon kívüli nevelésről és az iskolázatásról. Luther maga is taníttatta gyermekeit, noha igen elfoglalt volt, de olykor fogadott melléjük tanítókat. Az iskolázás ügyében jelentős lépést tett, felhívta a német nemzet keresztyén nemességét ennek a kötelességének teljesítésére. Korszakalkotó, amit etekintetben megindított. Egyszer azt is mondta, hogy a tanítást, nevelést tulajdonképpen már a bölcsőben kell kezdeni.

Még röviden megemlítem, hogy háza vendéglátó ház volt. Sokszor hónapokig is laktak náluk idegenből jött vagy menekült vendégek. Az asztalnál minden szóba került és Luther kész volt a véleménynyilvánításra, tanácsadásra. Sok mondását feljegyezték, így születtek meg az Asztali Beszélgetések.

Illusztrációképpen említsünk meg néhány esetet Luther Márton életéből, melyek bizonyítják: mennyire becsülte a házasságot, mily meleg szeretettel viseltetett a család iránt és milyen gyermeki lelkű tudott lenni ez a nagy harcos.

Második végrendeletében (1542) mindenét feleségére hagyja, mert Katalin kegyes és hű házastársa volt, őt mindenkor gondozta, gyermekekkel ajándékozta meg. Nem valami egyházi alapítványra teszi le javait, mint az gyakori szokás volt, hanem a házastársra. Végrendeletével védi attól, hogy esetleg kiforgassák az örökségből. Sőt a gyermekek elé is helyezi: "ne ő lesse a gyermekek kezét, hanem azok az övét".^{1/} Egyébként az özvegy hat évvel élte túl férjét, 1552-ben hunyt el Torgauban, ahová pestisjárvány miatt a wittenbergiek menekültek.

Szívig ható az a beszélgetése Magdaléna leányával, midőn az már súlyos betegen feküdt s édesapja az ágya előtt leroskadva kérdezi tőle: ugye szívesen menne a menyiei Atyához, bár szívesen maradna édesapjánál is. "Igen édesatyám, ahogy az Isten akarja" feleli a gyermek.^{2/}

Elbűvölő az a Kóburgból négy éves kisfiához írt levele, melyben egy maga kitalálta csodálatos kertbe hívja, a mese nyelvén szól hozzá, de ismételten az imádságra, tanulásra és jó viselkedésre inti fiacskáját.^{3/}

A "Mennyből jövők..." karácsonyi énekünk is voltaképpen gyermek ének. Lutherék házában játszották el valószínűleg. Feltehető, hogy a szoba közepébe helyezett jászolban a nemrég született Margitkájukat tették. Angyálnak öltözve mondja-énekli el valaki az első verseket, utána egyenkint mondanak a gyerekek egy-egy verset, végül körtáncot járnak. Tizenöt vers az

- 1/ Luther Márton végrendelete c. Luther születésének 500. évfordulójára jelent meg dr. Fabiny Tibor könyve a Corvina kiadónál, 1982. A végrendelet eredeti példánya magyar evangélikus egyházunk birtokában van.
- 2/ Virág Jenő könyve dr. Luther Márton önmagáról, Bpest, 1943. a "Családi élet" fejezetben közli az egész beszélgetést. (Az Ordass L. Baráti Kör 1992-ben jelentette meg a második kiadást.)
- 3/ Ugyancsak Virág J. könyvében található ennek a levélnek magyar fordítása.

eredeti. Különösen a második fele, mely énekeskönyvünkben már nincs meg, gyermekded, bájos és máig sugárt vet a Reformátor lelki világára.^{4/}

Összegezve az elmondottakat nem mulaszthatjuk el megjegyezni: magától értetődően óriási különbség van Luther kora és a miénk között. Semmit sem szabad tehát egyszerűen lemásolni tanításából, életpéldájából. Példának okáért ő az ottani viszonyoknak megfelelően ajánlotta a fiataloknak, hogy korán kössenek házasságot. Egy-két évet önmegtartóztatással élhetnek. Sokkal nehezebb ez ma, amikor iskolát, esetleg egyetemet kell végezni, állást keresni, lakáshoz jutni. Újra kell gondolnunk, miképp lehet ma keresztyén módra családot alapítani, gyermeket nevelni. Persze az Írások ma is köteleznek, akárcsak Luthert fogva tartották. Éppen ezért ma is akad tanulni valónk Luther életéből és tanításából.

Örömmel adunk hírt Olvasóinknak arról, hogy Baráti Körünk könyvkiadói szolgálatának az elmúlt év végén jelentős kiadványa jelenhetett meg. Régi tartozásunknak tehettünk eleget, amikor közkinccsé lett ORDASS LAJOS püspök – nehéz történeti időben tartott igehirdetéseinek gyűjteménye. A rehabilitációt követő 2 esztendő sem a személye, élete, szolgálata, sem az egyház részére sem volt problémamentes. A prédikációs kötet címe is elárulja ajándékát: JÓ HÍR A SZENVEDŐKNEK! A ma szenvedőinek is jó hírt közvetít: hitet erősít, szeretetet táplál, reménységet munkál. Mindennapi életünk gondjai, félelmei, küzdelmei belesimulnak az evangélium örömmüzenetébe.

Olvassuk mi magunk is, – ajánljuk másoknak is!

4/ L. részletesen Scholz L. "Így ünnepelték a karácsonyt Luther házában". Lelkipásztor, 1987 decemberi szám. Az egész ének fordítása eredetiből.

DÓKA ZOLTÁN

AZ ÖKUMENÉ A LUTHERI TEOLÓGIA ÖSSZEFÜGGÉSÉBEN

(Előadás Egerben a római katolikus Hittudományi Főiskolán
1992. november 8.)

Kedves Testvéreim!

Jézus Krisztus Urunk nevében köszöntelek Benneteket. Köszönöm a meghívást. Örömmel jöttem közétek. Több okból is.

Örülök, hogy feleleveníthetjük a kapcsolatot Tarjányi Zoltán tanár úrral, akivel 10 éve ismerkedtünk meg Gödöllőn, és ott is az ökumené jegyében voltunk együtt.

Örülök, mert anyai ágon egy nagy katolikus családból származom, s ezért egy kicsit otthon is érzem magam, ha katolikus testvérek között vagyok.

Örülök azért is, mert az a tény, hogy itt vagyok és szólhatok, máris illusztrálja mondanivalóm végeredményét.

Mielőtt ezt ismertetném, válasznom kell a lutheri teológia néhány jellegzetes vonását.

I. A KERESZT TEOLÓGIÁJA (TEOLOGIA CRUCIS)

Luther teológiai gondolkodásának középpontjában Krisztus keresztje áll, éspedig mint Isten megváltó, üdvözítő kegyelmének cselekedete. A kereszt mint üdvítény teljes és végleges. Nem kell és nem is lehet sem kiegészíteni, sem túlszárnyalni. A kereszten eldőlt, végbement, megvalósult a világ és benne a mi üdvösségünk. Visszavonhatatlanul és örökre. Páratlan egyszerűségét az egyes ember számára a szent keresztség illusztrálja és reprezentálja, amely ugyancsak egyszeri és megismételhetetlen.

Luther Jézus keresztjének ezt a centrális jelentőségét az Újtestamentumban ismerte fel. Elsősorban Pál apostol leveleiben. Az egyik klasszikus hely így hangzik: "Elhatároztam, hogy nem akarok tudni másról közöttetek, csak Jézus Krisztusról, a Megfeszítettéről." — írja a korintusiaknak (1Kor 2,2).

Az Újszövetségben a teologia crucis-t Páléhoz hasonló hangsúllyal csak Márk evangéliumában találjuk. De míg Márknál elsősorban krisztológiai szerepe van a keresztnek (Mk 15,39: csak a kereszten táruul fel Jézus személyének titka, ti., hogy ő Isten Fia), addig Pálnál a kereszt szoteriológiai jelentősége a döntő: a kereszt az a hely, ahol Jézus magára vette bűnünket és nekünk adta az ő igazságát. Ez a lényege Pál megigazulástanának.

Luthernál a keresztnek mindkét funkciója megtalálható. Egyfelől a kereszt a kihiilatkoztatásértelmezés kulcsa: Isten

sub contraria specie (= az ellenkező látszata alatt) cselekszik, a kereszt gyalázatába rejtí dicsőségét, erőtlenségbe erejét, halálba az életet. Ezért a deus revelatus egyúttal mindig deus absconditus is. Másfelől viszont a kereszt a megigazulás szoteriológiai helye, a hit emberen kívüli támpontja, támasza, bizonyosságának alapja, ahogy Pál megigazulástanában is.

Ez utóbbi felismerés különösen döntő volt a szerzetes Luther kegyességi élete, naponkénti hitharca számára, amelyben mindaddig hiába kereste a megnyugvás, a lelki békesség, az üdvbizonyosság szilárd alapját, amíg azt önmagában (in se) kereste, és meg nem találta önmagán kívül (extra se) Krisztus keresztjében. Saját bevallása szerint ez a felismerés jelentette élete döntő fordulatát és itt kezdődött el benne a reformáció.

II. LUTHER HERMENEUTIKÁJA, BIBLIA-ÉRTELMEZÉSE: törvény és evangélium

Mint láttuk, Luther teológiai gondolkodása számára a legfőbb alap és kiindulópont a kereszt, azaz a megfeszített Krisztus. Ezt a krisztocentrikus és sztaurocentrikus alapállást Luther minden irányban érvényesítette. Tehát nemcsak a dogmatikai kérdésekben, hanem a Szentírás értelmezésénél is. Szerinte a Biblia teológiailag nem homogén, nem minden könyve egyenértékű. Ez a megkülönböztetés elsősorban nem az Ó és Újszövetség különbségére vonatkozik, hanem magán az Újszövetségen belül is érvényes. A megkülönböztetés elvét, szempontját így fogalmazta meg: "Was Christum treibet." (= Ami Krisztusról szól.). Minél világosabban hirdeti egy bibliai könyv Krisztust, a Megfeszítettet, és a megigazulás tanítását, teológiailag annál értékesebb. Ezért tartotta a Biblia legjelentősebb, legfontosabb könyveinek a Római levelet és a Galata-levelet. A teológiai kritikának ezt az érvényesítését szinte a mai modern bibliakritika előfutárának lehetne tekinteni, de tudnunk kell, hogy kritikája ellenére Luther nem vitatta a Biblia inspiráltságát, ihletettségét. A két szempontot tudomásom szerint nem is egyeztetette.

Luther írásmagyarázati elvének, hermeneutikájának van azonban még egy fontos felismerése és szempontja. Ez pedig a törvény és evangélium megkülönböztetése. Luther úgy találta, hogy Isten a Szentírásban kétféle igével szólítja meg az embert. Törvényével és evangéliumával. Szerinte a kettő között ég és föld a különbség.

A törvény ui. arról szól, amit Isten nekünk parancsol, tőlünk követel. Tehát arról, amit nekünk kell tennünk, és ha nem tesszük, illetve mert nem tesszük, a törvény vádol és Isten ítéletét hirdeti a bűnös embernek. Az evangélium éppen ellenkezőleg: nincs benne szó arról, amit nekünk kell tennünk, hanem azt hirdeti, amit Isten tesz velünk és értünk, vagyis az ő kegyelmes váltságművét Krisztusban. Ezért örömhír, evangé-

lium. Tehát röviden: Isten a törvényben követel, az evangéliumban ajándékozik. E kétféle ige megkülönböztetése Luther szentírásszemléletének, de egész teológiájának is legfőbb hermeneutikai elve. Így is mondhatnám: a törvény és evangélium horizontális és vertikális tengelye egy olyan teológiai koordináta-rendszernek, amelynek origójában, kiindulópontjában Krisztus keresztye áll, és amelynek összefüggésében minden teológiai kérdés elhelyezhető és értelmezhető.

Így például a teológiai antropológia számára ez azt jelenti, hogy az emberi egzisztenciának kettős aspektusa van. A világhoz és a többi emberhez való viszonyában az ember egzisztenciája nomologikus, azaz a törvény által meghatározott. Az ember a bűnben is, vagyis Istentől elszakadt állapotában is feloldhatatlanul erkölcsi lény marad, aki állandó morális harcban áll a gonosszal önmagában a törvény igazáért és a törvénnyel önmaga igazolására. Ennek a harcnak esetleges külső eredménye lehet a nomologikus igazság (justitia civilis), amely azonban csak az emberek, a világ előtt (coram hominibus, coram mundo) érvényes, de nem érvényes Isten előtt (coram deo). Isten előtt ui. az ember bűne nem egyes morális vétéseket jelent, hanem éppen azt a törekvést, hogy önmaga igazságát érvényesítse Isten igazságával szemben, amit Krisztusban ajándékozik az embernek. Az ember bűne Isten előtt éppen az, hogy nomologikusan, önmaga tetteiből akar élni és nem Isten tetteiből, nem kegyelemből. Az egyes vétkek, bűnös cselekedetek éppen ennek az alapvető bűnnek, az "eritis sicut deus" – göggyének hitetlen alapállásából születnek. A hit, vagyis a kegyelem és a bűnbocsánat elfogadása viszont azt a fordulatot jelenti, amikor az ember meghallja a törvény ítéletét, felismeri elvesztett állapotát és odamenekül a kegyelemhez. Más szóval: feladja saját igazságát és elfogadja Isten igazságát, azaz Krisztust. E hit által az emberi egzisztencia új, evangéliumi aspektusba kerül és evangéliumi egzisztenciává válik.

A keresztyén egzisztenciának ez a kettős, nomologikus és evangéliumi aspektusa Luther számára nem egy statikus és egyszerű egymásutánt jelent, ahogy később a pietista jellegű teológiákban, hanem egy állandóan ismétlődő lelki mozgást, a törvény ítéletétől az evangélium vigasztalásához menekülő harcot. Ugyanakkor a két aspektus feszültsége egyúttal az ideiglenes és a végleges feszültségét is magában hordja. Jelzi, hogy a keresztyén ember útban van és még nincs a célnál, ahol majd Isten szeretetének teljességében feloldódik minden feszültség, mert véget ér a gonosz és a bűn hatalma és ezért a törvény kárhoztató ítélete is. Ebben az eszhatológiai összefüggésben nevezi Luther a törvényt Isten "idegen művének" (opus alienum), míg az evangéliumot Isten "saját művének" (opus proprium).

III. AZ EGYHÁZ A TÖRVÉNY ÉS EVANGÉLIUM FESZÜLTSGÉBEN

Eddigi fejtegetéseink tárgya az egyes ember volt. Mindkét aspektus rá vonatkozik. Neki szól a törvény is és az evangélium is.

Nem így van viszont a közösségek esetében, tehát a szociálétikában és az ekléziológiában.

1. Luther a törvény és evangélium megkülönböztetésével jutott el híres, bár sokszor félreértett szociálétikai tételéhez Isten kettős kormányzásáról, vagy ahogy később fogalmazták, a két birodalomról szóló tanításhoz. Eszerint Isten a mulandó, külső, testi világot a törvénnyel kormányozza, míg az örök lelki birodalmat, Krisztus országát az evangéliummal. Az előbbi képviselője, eszköze, szolgája (Rm 13,4) a világi felsőbbség, az utóbbié, tehát a lelki kormányzása az egyház.

Luther rendkívül fontosnak tartotta a közösségi élet e kétféle dimenziójának állandó és precíz megkülönböztetését, de ugyanúgy döntő volt számára, hogy mindkét szféra Isten uralma alatt áll. Éppen ezért félreértés, amikor Luthert azzal vádolják, hogy ő a világot kivonta Isten uralma alól és öntörvényűvé tette. Ez a félreértés még Hitler önkényuralmát is Luther e tanításának a számlájára írta. Valójában Luther szándéka éppen az ellenkező volt. Egyfelől: megvédeni az életet az emberi bűn önkényétől azáltal, hogy minden emberi tettet és ügyet Isten törvényének ítélete alá helyez. Másfelől: megvédeni az egyházi és világi felsőbbséget attól, hogy egymás dolgába avatkozzanak. A felsőbbségnek nem dolga az evangélium hirdetése, és éppen ezért nincs joga beleavatkozni az egyház belső ügyeibe. Viszont az egyháznak sem dolga a világi hatalom gyakorlása és a társadalom politikai életének irányítása. Ha viszont mindkettő megmarad saját működési területén, akkor egymás javára vannak. A világi felsőbbség azáltal, hogy nyugodt társadalmi háttérrel és szellemi szabadságot biztosít az egyház működése számára. Az egyház viszont éppen azáltal segíti a világi felsőbbséget és a társadalom életét, hogy az evangélium által ébresztett hit erkölcsi hatása növeli a társadalom morális szintjét.

2. Ha már most mindezek után az ekléziológia területére lépünk és azon belül századunk nagy kihívását, az ökumenizmust vagy ökumenét, tehát a keresztény egységtörekvéseket próbáljuk a lutheri teológia összefüggésében értelmezni, akkor mindennek előtt meg kell állapítanunk, hogy az egyház önmaga felé is ugyanabban a veszélyben él, mint a világi felsőbbség felé. Nevezeten, hogy a törvény felől, azaz nomológikusan értelmezi önmagát s ezen belül az ökumenét is. Mit jelent ez?

a.) A nomológikus ökumené azt jelenti, hogy a keresztény egységet célként tekintjük, amelyet nekünk kell megvalósítanunk. Itt tehát az egység a törvény fogalmának megfelelően emberi cselekvés eredménye. Ez a szemlélet az egyháztörténet folyamán kétféle egységtípust produkált.

1./ A felekezeti egységtípus jellemzője, hogy versenyhelyzetet teremt a kereszténységben. Ha az egységet nekünk kell megvalósítanunk, akkor kikerülhetetlen a kérdés, hogy melyik felekezet egyházi modellje a helyes, az igazi, a biblikus, a történelmileg hiteles. Ez a versengés szükségképpen jár együtt az abszolutságigénnyel, amely az egység kérdésének megoldását abban látja, hogy a többiek betérnek öhozá. Bár ez a típus mindig újra megbukik, mert a versengés mindenkiben felébreszti az abszolutságigényt, mégis mindig újra megjelenik mindenütt és szinte legyőzhetetlennek látszik.

2./ A szociális egységtípus ott jön létre, ahol bizonyos felekezetek, keresztény csoportok feladják a dogmatikai egység reményét, vagy esetleg jelentéktelennek is tartják azt, és ezért valamilyen egyházon kívüli, társadalmi, politikai vagy szociális tevékenységben keresik az együttműködést és az egység megvalósulását. Ez az egységtípus az ökumenikus mozgalom századeleji indulásától megtalálható ("munka és élet" mozgalom szemben a "hit és egyházszervezet" mozgalommal), de különösen a II. világháború után kapott új színt és lendületet az Egyházak Világtanácsa munkájában. Jellemzője politikailag egy bizonyos mértékű balos alapállás, valamint egy a világot, főként a nagyhatalmakat kioktató hangvétel, amelyek egyébként nem kérték egyházi tanácsot és nem is nagyon hallgatnak arra.

Ennek a típusnak egy sajátos változata volt(?) az egykori szocialista országok egyházainak ökumenikus kapcsolata, amelyet egyenesen Moszkvából irányítottak. Itt a hitbéli közeledés nemcsak háttérbe szorult, de egyenesen tilos volt, mert szervezkedésnek minősült. Viszont együtt "építettük a szocializmust" és védtük a moszkvai békét. Éppen a szociális egységtípus moszkvai változata mutatja, hogy mennyire hamis és elégtelen, ha az egyház egységét valamilyen egyházon kívüli, immanens, vagy éppen politikai célkitűzésben és tevékenységben keressük.

De ugyanezt kell mondanunk általában is a nomológikus ökumenéről, vagyis a törvényen alapuló egységtörekvésekről. A törvény szerepe, funkciója az egység kérdésében ugyanaz, mint általában a bűnös ember előtt álló helyzetében: feltárja és elítéli a bűnt, de nem tud életet adni, — mondja Pál apostol. Vagyis feltárja szétszakadozottságunk, ellenségeskedésünk bűnét, elítéli azt, de nem tud egyé tenni. Erre csak az evangélium, a kegyelem ígéje képes. Ezért kell az ökumenét, vagyis az egység kérdését evangéliumi aspektusból szemlélni és meghatározni. Mit jelent ez az evangéliumi aspektus az ökumené számára?

b.) Az evangéliumi ökumené legfőbb jellegzetessége az, hogy az egységet nem célnak tekintjük, hanem kiindulópontnak. Az egység nem az egyház által megvalósítandó feladat, hanem az egyházat megvalósító, Krisztus váltságművében végbement, isteni cselekedet. Befejezett tény. Perfectum evangelicum. Tehát nem a mi produkciónk, hanem Isten ajándéka Krisztusban. Nem

lehet eléggé hangsúlyozni, hogy Krisztusban. Ahogyan a hit bizonyosságának alapja az emberen kívül, Krisztusban van, úgy az egyház egysége is az egyházon kívül van, Krisztusban.

Pál apostol ezt az extra nos-t a test és a fej képével szemlélteti. De jó hasonlat pl. a testvérek egysége a szülőkben. Vagy a több ágra szakadt folyó egysége a forrásban.

Egyszóval: az egyház evangéliumi egységét nem kell s nem is lehet megvalósítanunk, mert az már Isten által megvalósított tény. Viszont lehet és kell képviselnünk. Minden ökumenikus törekvés, tevékenység valódi kérdése éppen ez: hogyan kell képviselnünk minél hatékonyabban Krisztusban való egységünket? Befejezésül erre a kérdésre szeretnék néhány választ elmondani.

1./ Az első és legfontosabb feladat az, hogy Krisztusban testvérekként tekintsünk egymásra. Éspedig mindenféle dogmatikai és kegyességi feltétel nélkül. Ha az egyház Krisztus-közösség, akkor e közösség ténye teológiailag megelőzi a reá vonatkozó reflexiót, a róla szóló tanítást.

A keresztyén egységnek ezt az isteni objektivitását és annak a különbözőségek testvéri elviselésére felszabadító hatását, biztatását különösen jól tanulmányozhatjuk Jézus ún. főpapi imájában (Jn 17) vagy 1Kor 12-ben. Az utóbbi helyen Pál apostol az egység isteni alapjaként a keresztség szentségét jelöli meg, amely ma is eggyé tesz minden Szentháromság-hívó keresztyént.

2./ A keresztyén egység evangéliumi objektivitása felszabadít bennünket arra is, hogy a **tanbeli egység és a szeretetközösség sorrendjét felcseréljük**. Ha csak akkor akarjuk majd a szeretetközösséget gyakorolni, ha már minden dogmatikai kérdésben egyet tudunk érteni, akkor valószínűleg sohasem fogjuk szeretni egymást. Testvérek maradunk, de rossz testvérek. Pál apostol is erre a sorrendcserére biztatja a korintusiakat, amikor 1Kor 12-höz, az egység fejezetéhez azonnal a szetet himnuszát kapcsolja ezzel az ajánlással: "Mindennél magasztosabb utat mutatok nektek." A "kath' hüperbolén-hodon"-t a magyar protestáns fordítás "különb út"-nak fordítja. A német egységfordítás pedig így: "másik út, amely mindent túlszárnyal".

Szeretném és szívből kívánom, hogy ez a mi mostani együtt-létünk is az evangéliumi ökumené "mindennél magasztosabb", "különb útját" jelentse számunkra.

3./ A dogma és a szeretet sorrendcseréje azonban semmiképpen sem jelenti azt, hogy a **dogmatikai egységre** való törekvés nem fontos, fő, hogy szeressük egymást. Étekintetben is tévútnak kell minősítenünk a szociális egységmodellét, de ugyanígy az újabb keletű keresztyén csoportok, rajongó irányzatok dogmaellenességét is. Ez az álláspont már csak azért is tarthatatlan, mert skizofrén: tagadja azt, amit maga is művel. Tanít a tanítás ellen.

Az evangéliumi egység képviselőjének, reprezentálásának nélkülözhetetlen eleme a tanításbeli egységre való törekvés.

Ha azonban ennek nem az egység megvalósítása, hanem csak annak demonstrálása a feladata, akkor a dogmatikai közeledés a felekezetek között egészen más feltételekkel, más atmoszférában történhet: elsősorban nem meggyőzni, még kevésbé legyőzni kell egymást, hanem megismerni! A feladat nem agresszív és önző szellemi csaták megvívása, hanem felekezeti identitásunk teológiai és kegyességi összetevőinek tudatosítása és felmutatása azzal a céllal, hogy egymást gazdagítsuk. Minél őszintébben törekszünk erre az egymást gazdagító önbemutatásra, annál inkább fogjuk tapasztalni, hogy különbségeink nem csupán emberi bűnből, tévedésből adódnak, hanem a Szentlélek sokszínű munkájából is.

Ez viszont nem jelenti azt, hogy nem vitatkozhatunk. Igenis érvelhetünk egymás álláspontja ellen és a magunké mellett. Vitatkozhatunk, de nem gyűlölködhetünk. És főként nem zárhatjuk ki egymást a Krisztus-test egységének közösségéből, ami egyébként lehetetlen is. Pál apostol szerint "nem mondhatja a szem a kéznek: Nincs rád szükségem! vagy a fej a lábnak: Nincs rád szükségem! — Sőt Pál szerint még magunkat sem zárhatjuk ki az egyház közösségéből: "Ha a láb azt mondaná: Nem vagyok kéz, tehát nem tartozom a testhez, mégis a testhez tartozik. Ha pedig a fül mondaná: Nem vagyok szem, nem tartozom tehát a testhez, mégis a testhez tartozik." (1Kor 12,15-21). Tehát sem kizárólagossági igény, sem kisebbségi komplexus nem jogosult az egyházban. Ha van, akkor eltakarhatja, destruálhatja az egyház egységét, de nem szüntetheti meg. Persze az abszolútsági igényt nem lehet feladni semmiféle relativizmusnak. De át lehet, sőt kell adnunk Krisztusnak. Ő az abszolút és nem az egyház Krisztus-reflexiója.

4./ Mindebből még egy feladat következik. Egymás megismerésének szándékához, különbségeink testvéri megvitatásának feladatához csatlakoznia kell a közös hitvallásnak. Állandóan törekednünk kell arra, hogy nemzedékről nemzedékre megvalljuk Krisztust és együtt megfogalmazzuk, amit együtt tudunk mondani és vallani. Ez legalább olyan fontos az egyház missziói küldetésében a világ felé, mint a szeretetközösség gyakorlása. Itt különösen nem lehetünk maximalisták. Nem várhatunk látványos, nagy áttöréseket. De a legkisebb lépéseket is nagyra kell értékelni. Ilyen lépésnek tartom a katolikus testvérek részéről a Hiszekegy és Miatyánk közös szövegének elfogadását, különösen is a hitvallásban a "katolikus" szó lefordítását "egyetemesre". Így ami eddig a felekezeti különbséget jelentette görögül, magyarra fordítva egységünk kifejezője lett.

5./ Befejezésül csak éppen emlékeztetni szeretnék az egyház egységének eszhatológiai perspektívájára. Hadd hivatkozzam ismét Pálra. Ő, aki oly militánsan tud küzdeni az evangélium igazságáért, a szeretet himnuszában megvallja: "Most megismerünk csak töredékes és töredékes a prófétálásunk is. Ha azonban elérkezik a tökéletes, ami töredékes, az véget ér. (1Kor 13,9) Itt a földön az ecclesia viatorum korszakában

élünk és a teológia viatorumot, az úton levők teológiáját műveljük. Még nincs itt az ecclesia triumphans, a győztes egyház és a színről-színre látás végső teljessége. Bárcsak meglátászna rajtunk, az egész keresztyénségen, hogy kitől jövünk és hova tartunk! Azt hiszem, az a legfőbb feladatunk, hogy ebben segítsük egymást.

Scholz László

Luther végrendelete

A testamentumát magyar föld őrzi,
kanyargós volt hazánkig ez az út.
Keze-írását óvjuk is mint ősi,
de máig szóló hiteles tanút.

Tanúját hű hitvesi szeretetnek.
Lutherunk nem feledte asszonyát.
Volt nemzet hőse, volt gyűlölt eretnek –
Katája mindvégig mellette állt!

Legyen hát ő a gyermekeknek gyámja,
vagyonosztását soha egy se bánja,
múló a kincs, rajt' rozsdá foga rág.

A lelki örökségről itt most hallgat,
él az magától, nem fogy, el nem halhat –
öröklője pedig a nagy világ!

1983

TERRAY LÁSZLÓ

KIREKESZTETTÉK A "VALÓSÁGOT"? EVANGÉLIKUS VILÁGGYŰLÉS BUDAPESTEN

Olvasóink csak Dóka Zoltánnak dr. Harmati Béla püspökhöz írt leveléből (Késő! Ker. Igazság 12. sz. 34. l.) értesülhettek arról, hogy a Lutheránus Világszövetség négy volt munkatársa (Carl Mau, Risto Lehtonen, Paul Hansen és Sam Dahlgren) tavaly novemberben egyházunk püspökeivel és néhány más vezetőjével Budapesten megbeszélést tartott, melynek témája a Világszövetség 1984. évi budapesti nagygyűlése volt. Az egyházi sajtó nem adott hírt erről a meglepő látogatásról. Mivel a nagygyűlés a jelek szerint újból napirendre kerül, itt közöljük Terray László norvégiai lelkésztestvérünk cikkét, amelyet 1985-ben az amerikai Princetomban megjelenő Occasional Papers on Religion in Eastern Europe (rövidítve OPREE) c. folyóirat közölt (V. évf. 6. sz. 1-17. old.: Was the "Reality cut out?") — A cikk több olyan részletet közöl a budapesti nagygyűlés előzményeiről és lefolyásáról, amelyekről a külföld már akkor tájékozottabb volt, amelyek azonban az itthoni nyilvánosság számára mindeddig ismeretlenek voltak. — Az OPREE ugyanazon száma még 20 oldalnyi dokumentumanyagot is közölt egyházunkkal és az LVSZ világggyűlés alatti és utáni eseményekkel kapcsolatban. A cikket az OPREE szerkesztője, dr. Paul Mojzes professzor szíves engedélyével közöljük, ifj. Ittész Gábor (Budapest) fordításában.

A szerkesztőség.

Nemzetközi keresztény felekezeti szervezet legelső alkalommal 1984 nyarán tartott nagygyűlést egy kelet-európai szocialista országban. A Lutheránus Világszövetség (LVSZ), amely 50 ország 99 egyházának több mint ötvenmillió tagját képviseli, 1984. július 22. és augusztus 5. között a magyar fővárosban, Budapesten tartotta világggyűlését.

A németországi Augsburgban 1980 augusztusában megtartott LVSZ végrehajtó bizottsági ülésen született meg a döntés, hogy a nagygyűlés helyszínéül a másik jelölttel, Pápua-Új-Guineával szemben Magyarországot választják. Négy évig folytak tehát az előkészületek.

A világszövetségi vezetők komoly várakozásokkal tekintettek a nagygyűlés elé. Hangsúlyozták, hogy "hidakat" akarnak építeni a "különböző társadalmi rendszerű országokban élő egyházak és népek között".^{1/} Az evangélikus egyházaknak eszközzé kell lenniük a népek közti feszültség enyhítésében és a jobb megértés szolgálatában.

A gyűlés utáni értékelések már szerényebbek voltak. "Csakély várakozással érkeztem Budapestre" – mondta dr. Mau, az LVSZ főtitkára közvetlenül a nagygyűlést követő sajtótájékoztatóján még Budapesten.^{2/} De számára a nagygyűlés "a béke és megbékélés jegyében állt".

Könyveket lehetne megtölteni a nagygyűlést követő hónapokban a világ minden részén újságokban és folyóiratokban megjelent értékelésekkel és jelentésekkel.^{3/} A kommentárok nagy többsége kritikus hangvételű volt, egy részük nagyon is kritikus. Luther Márton, minden evangélikus lelki atyja, "hiányzott" Budapestről, mondta egy értékelés. "Túl kevés volt a teológia" – panaszolta egy másik. A Német Demokratikus Köztársaság egyik egyházi vezetője még azt is kimondta, hogy kelet-európai összefüggésben ez a nagygyűlés "gyakorlatilag semmit sem jelentett. A valóságot kirekesztették".^{4/}

A nagygyűlésnek valóban ilyen kevés köze lett volna a "valósághoz"?

Tulajdonképpen ez sem a nagygyűlésnek, sem az LVSZ munkatársainak nem állt szándékában. Aktuális témák szép számban kerültek napirendre, – a körülöttünk lévő világot érintő égető kérdések, mint pl. "Felelősségünk a békéért és igazságosságért", "Törődés Isten veszélyben levő teremtettségével", "Fajgyűlölet az egyházban és társadalomban" vagy "Az emberi jogok védelme". Ezeket és több hasonlót körülbelül 20 munkacsoport nyolc ülésén, majd számos plenáris ülésen vitatták meg, valamennyit a nagygyűlés főtémájának keretében: "Krisztusban – reménység a világ számára."^{5/} A közelgő nagygyűlésről

1/ Dr. Carl H. Mau Jr., az LVSZ főtitkára, a Lutheran World Information-ben, angol nyelvű kiadás (LWI/AK), 1984/8, február 23., 4. o.

2/ Lutherische Welt Information, német kiadás (LWI/NK), 1984/31, augusztus 7., 4. o.

3/ Összegyűjtött értékelések és jelentések jelentek meg a LWI/NK-ban, 1984/31-től 1985/3-ig és a VELKD Informationen-ben, 1984. szeptember 15. (144 oldal).

4/ "Die Wirklichkeit war ausgeklammert." Günther Krusche szuperintendens, a LWI/NK 1984/32 szerint, augusztus 10., 14. o.

5/ Részletekért l. LWF Report 19/20. szám, Genf, 1985. február.

szóló előzetes híradásban egy magyar újság jelezte, hogy a világyűlés "tizenhárom témával fog foglalkozni, melyek közül négy vallásos és kilenc világi". Olyan erős volt a törekvés az evilági "valósággal" való foglalkozásra, hogy egy résztvevő meg is jegyezte, ritkán vett részt olyan nagygyűlésen, ahol ennyire háttérbe szorult a teológia.^{6/}

A vendéglátó egyháznak sem volt szándékában elzárni a nagygyűlés résztvevőit a "valóságtól". Ellenkezőleg, komolyan törekedtek arra, hogy megismertessék őket a Magyarországi Evangélikus Egyház (MEE) életével és tevékenységével. A megnyitót követő egyik első este a vendéglátó egyház mutatkozott be dokumentumfilm, előadások, dráma és zene segítségével. Mintegy 700 résztvevőnek, akik erre bejelentkeztek, újságíróknak, küldötteknek, tanácsadóknak és vendégeknek, arra is lehetőségük volt, hogy a nagygyűlés idejére eső vasárnap 120 gyülekezet valamelyikét meglátogassák az ország különböző részeiben.

Amit a küldöttek nem láttak

Július 29-e vasárnapjának látogatási programját a legtöbb résztvevő úgy említette később mint igazi sikert, magyarországi tartózkodásuk csúcspontját. A vasárnapi istentiszteletre összegyűlt ünneplő gyülekezetekkel találkoztak. E gyülekezetek nagyrésze évtizedek óta nem fogadott egyetlen külföldi látogatót sem, és így lelkesen várták a vendégeket.

Ezeknek a külföldi vendégeknek azonban alig volt lehetőségük arra, hogy közelebbi kapcsolatba kerüljenek a lelkészekkel vagy más gyülekezeti vezetőkkel és őket jobban megismerjék, nem is beszélve a gyülekezet tagjairól. Sok helyen tolmácsra volt szükség ahhoz, hogy a lelkész egyáltalában érintkezni tudjon a külföldi vendégekkel. Gyakorlott tolmácsokban pedig komoly hiány volt, — s a mellett sem lehetőség, sem idő nem volt magánbeszélgetésekre. A látogatókat hivatalosan fogadta a presbitérium vagy egyháztanács, és mind a gyülekezet, mind a vendégek nevében elmondott beszédeket tolmácsok fordították. Az istentisztelet után a vendégeknek szünetiük kellett a gyülekezeti házba vagy a lelkészlakásra, hogy részt vegyenek még egy hivatalos fogadáson, s átadják nekik az ajándékokat, amelyeket a gyülekezet tagjai hónapok óta készítették számukra. Azoknak a vendégeknek a részére, akik Budapesttől messze fekvő gyülekezeteket látogattak meg, s így már szombaton este meg kellett érkezniük, nem volt szabad magánszállást biztosítani. A vendégeket első osztályú szállodákban kellett elhelyezni, (s a számlákat a gyülekezet fizette).

6/ "Ich habe selten eine Vollversammlung erlebt, auf der so wenig theologisch argumentiert wurde." (Günther Krusche szuperintendens, a LWI/NK 1984/32 szerint, augusztus 10., 14. o.)

A püspökök előzetes utasításokat küldtek ki arról, hogy minden vendég legalább 2000 Ft értékű ajándékot kapjon. (A havi átlagkereset 4000 Ft volt.) Azt sem engedélyezték, hogy a vendégeket kis autókkal pl. Trabanttal szállítsák; nyugati gépkocsikat kellett használni, vagy ha erre nem volt lehetőség, legalább Wartburgot. Más szóval a vendégek kivételes vendégszeretben részesültek. De kirakat-egyházat láttak.

Ugyanezt lehetne elmondani a Magyarországi Evangélikus Egyház filmjéről is, amelyet a bemutatkozó esten vetítettek a Sportcsarnokban. Itt a résztvevők zsúfolt templomokat láttak, de azt nem mondták meg nekik, hogy a felvételek a békéscsabai templom nagy felújítása utáni első istentiszteleten készültek vagy – egy másik jelenetben – egy másik templomban, olyan alkalommal, amikor éppen lelkészavatás volt. Balatoni ifjúsági táborokat is mutatott a film, mintha ezek az egyházi élet mindennapos eseményei volnának, de azt nem árulták el, hogy abban az időben az állam mindössze évi két ilyen tábort engedélyezett. Láthatták a résztvevők a budapesti Luther-szobor leleplezését is anélkül, hogy megtudták volna, a szobor nem áll szabadon Budapest valamelyik terén, hanem el van rejtve a Teológiai Akadémia udvarán. Gyermekkeresztelőt is láthattak, de nem mondták meg nekik, hányan hagyták már el az egyházat vagy szakítottak meg vele minden kapcsolatot, mert tanároknak és másoknak is komoly veszélyt jelentett, ha megkereszteltették gyermekeiket. Azt sem mondták el nekik, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyházban a keresztelések száma az 1956-os 7500-ról^{7/} 25 év alatt a felére csökkent.^{8/} A kérdés még csak fel sem merült, ilyen körülmények között hogyan állíthatják a MEE vezetői, hogy a magyarországi evangélikusok száma 430.000 (mint 40 évvel ezelőtt) vagy "kevésbé félmillió alatt van".

Egy könyvsátorban a konferenciái terem mellett a látogatók megtekinthették az elmúlt évtizedek egyházi kiadványait, vagy szuvenirként egy magyar nyelvű Bibliát is vásárolhattak, ha akartak. Azt viszont senki nem mondta meg nekik, hogy amikor 1982-ben a MEE kiadta az új énekeskönyvét, ehhez felhasználta négy évre való papírkeretét, és erre az időre mindennemű könyv és füzet kiadásáról le kellett mondania.^{9/}

Amit a küldöttek nem tudtak

A valóság egy másik szelete, amely rejtve maradt a nagygyűlés 1200 résztvevője előtt, az ateista-szocialista állam és az egyházak közötti kapcsolat volt.

7/ Evangélikus Élet, 1957. július 21.

8/ Lelkipásztor, 1981. február, 93. o.

9/ Püspöki körlevél a lelkészekhez, kelt 1985. március 21-én, 7. o.

A protestáns egyházaknak ezeket a kapcsolatait a sztálini időkben aláírt megállapodások szabályozták. A református egyház, mely hagyományosan a lakosság 1/5-ét képviseli, irt alá először ilyen egyezményt 1948 nyarán. Mikor 1948 decemberében az evangélikus egyház követte őket, a vezető püspök, Ordass Lajos börtönben ült "valutaüzérkedésért". A vád alól teljesen rehabilitálták 1956-ban, a felkelés előtt.

Míg az evangélikusokat máig köti az erős nyomásra aláírt Egyezmény, a római katolikus egyház jobb helyzetben van. Az államhatalomhoz fűződő mai kapcsolatuk egy 1964-ben aláírt "részleges megállapodáson" alapul. Ez a "részleges megállapodás" nemcsak az üres püspöki székek betöltését tette lehetővé és az állam-egyház kapcsolat más megkönnyítését biztosította, hanem folyamatos, évenként kétszeri tárgyalásokat iktatott be a Magyar Állam és a Vatikán képviselői között. Így folyamatosan volt lehetőség a két fél közötti megoldatlan kérdések felvetésére.^{10/}

Az evangélikus egyház tehát lényegesen gyengébb helyzetben van az államhatalomhoz való viszonyát illetően. És ami még rosszabb, az erőteljes sztálinista nyomásra aláírt Egyezményt az állami szervek újra meg újra megsértették. Az Egyezmény biztosította "a kötelező iskolai vallásoktatást" (3. pont), de ezt már 9 hónapra rá, 1949 szeptemberében megszüntették. A diakonissza anyaházakat feloszlatták, és csaknem minden intézményüket államosították 1951-ben, az Egyezménynek azon paragrafusa ellenére, amely biztosította "szeretetintézmények fenntartásának, fejlesztésének és szeretetadományok gyűjtésének jogát", az egyház azon kötelezettségének megfelelően, amely "a szegények, elhagyottak, árvák, aggok gondozására vonatkozóan Krisztus parancsa és az egyház hitvallásai szerint reá-hárul" (4. pont). Az evangélikus egyház által elismerésre méltó odaadással ma is gondozott diakóniai intézmények a szellemi fogyatékos gyerekek és felnőttek és az életüket egyházi szolgálatban eltöltött idők otthonaira korlátozódnak.

1948-ban minden egyházi iskolát államosítottak Magyarországon, de az Egyezmény biztosította az evangélikus egyház jogát két középiskola fenntartására, név szerint említve a VII. kerületi fiúiskolát (a híres Fasori Gimnáziumot) és a Deák téri lánygimnáziumot. Ezt a két intézményt azonban "az egyházi vezetés szabad kezdeményezésére" (ez volt az ilyen, állami nyomásra született ügyletek bevett szövegfordulata)

10/ A római katolikus egyházat érintő részleteket illetően l. Emmerich András: *The Hungarian Catholic Church in Tension Between Loyalty and Opposition* (A Magyar Katolikus Egyház a lojalitás és ellenállás feszültségében), ORPEE V. évf. 2. szám, 1985. április, 1-12. o.

átadták az államnak 1951-ben, és az egyház azóta sem kapta vissza őket. (Az elmúlt néhány év során korábbi fasori diákok létrehozták az 'öregdiákok egyesületét', de erőfeszítéseik, hogy az egyházvezetést "a Fasor" visszaadásának kezdeményezésére bírják, mindeddig eredménytelenek voltak.)

Az Egyezmény szintén biztosította "az egyházi lapokban és önálló sajtótermékekben folytatott missziót" (3. pont). Ennek ellenére a nagyszámú egyházi újság, könyv és ismeretterjesztő füzet rövid időn belül évi néhány kiadványra és egyetlen, hatoldalas hetilapra, az Evangélikus Életre csökkent. A hetvenes évek elejéig az újság szerkesztőjének minden héten meg kellett jelennie egy állami hivatalban a kefelevonattal, s csak ezután nyomtathatták ki az újságot. Ez a gyakorlat csak akkor szűnt meg, amikor sikerült találni egy olyan szerkesztőt, aki az állami hatóságok számára eléggé megbízhatónak tűnt ahhoz, hogy biztosak lehessenek benne, nem fognak az állam (vagyis a Párt) érdekeit sértő cikkek megjelenni.

A jelenlegi egyházpolitika legfontosabb sarokköve az 1957 márciusában kelt "törvényerejű rendelet", mely kimondja, hogy minden vezető egyházi pozíció betöltéséhez szükséges, az előzetes állami jóváhagyás. Ez a rendelkezés lényegében megszüntette az egyház függetlenségét és szabályozza az összes püspöki, teológiai tanári, esperesi és gyakorlatilag a nagyvárosi lelkesítő állások betöltését. Amíg nincs meg az előzetes jóváhagyás, nem írhatók ki "választások" (az egyetlen jelöltek).

Egy 1981-es finnországi előadásban Káldy Zoltán püspök azt mondta, hogy őt a "gyülekezetek nagy többsége választotta meg".^{11/} Két évvel később egy nyugatnémet egyházi évkönyvben azt állította, a MEE püspökeit "a gyülekezetek választják meg".^{12/} Ezt a kijelentést megismételte az LVSZ nagygyűlésén.^{13/} Ezek az állítások természetesen helyesek, ha csak betűszerinti értelmüket vesszük. De a mögöttük levő valóság mégiscsak az, hogy a "választás" az egyetlen, az állami szervek által előre jóváhagyott jelöltre vonatkozik.

11/ Káldy Zoltán: "Az egyház a mai Magyarországon." Előadás a Finn-magyar Lelkésztalálkozón Iisalmiben, 1981. június 15-18. (Kézirat magyarul és finnül.)

12/ Káldy Zoltán: Lutherische Kirche in einer sozialistischen Gesellschaft, a Lutherische Kirche in der Welt-ben. A Martin Luther Bund évkönyve. 30. évf., 1983., 113. o.

13/ "Bármely lelkészt megválaszthatják püspökké. De a gyülekezetek engem kívántak megválasztani." Interjú a Kristeligt Dagblad-ban, Koppenhága, 1984. július 26.

Az összes vallásfelekezet vezetősége feletti teljes ellenőrzés biztosítására már 1951-ben létrehozták az Állami Egyházügyi Hivatalt (ÁEH). Egy rövid időszaktól eltekintve (1956-57-ben) ennek a hivatalnak joga volt az egyházi ügyeket érintő bármilyen lépés megtételére. A megyeszékhelyeken lévő helyi hivatalai (ezekből összesen mintegy húsz van) gyakran többet foglalkoznak a lelkészekkel, mint saját püspökeik. A püspökök gyakran csak végrehajtották az ÁEH-hivatalnokok végzéseit, vagy úgy intézkedtek, mintha saját kezdeményezésük szerint járnának el személyi ügyekben, a helyi egyházi életet, külföldi utazásokat érintő kérdésekben vagy, hogy bizonyos lelkészek kapnak-e engedélyt hitoktatásra vagy eltiltják őket attól.

Amit a küldöttek nem olvastak

Természetes lett volna, hogy a küldötteknek bepillantást engednek a magyar evangélikusok belső életébe és gondolataiba. Ezért az evangélikus egyház egyik lelkésze Nyílt levelet intézett az LVSZ Végrehajtó Bizottságához és elnökéhez, valamint "mindazokhoz, akik az LVSZ-ben felelősséget éreznek a Magyarországi Evangélikus Egyház iránt". Komoly kísérlet volt ez arra, hogy az egyház, nehéz helyzetében, teológiai kérdések tisztázása révén kapjon segítséget. Az erőfeszítést azonban az LVSZ hivatalnokai megghiúsították.

A Nyílt levél írója a Budapesttől 50 km-re keletre fekvő hévízgyörki evangélikus gyülekezet lelkésze, Dóka Zoltán volt. Elismert teológus, a 400-oldalas Márk Evangéliuma-kommentár (Budapest, 1976) írója és nem kevesebb mint 28 ének szerzője vagy fordítója az 1982-es magyar Evangélikus Énekeskönyvben.

A tízoldalas Nyílt levél két fő témája Káldy Zoltán püspök önkényes egyházvezetése és "teológiai terrorja" volt, melyen keresztül minden lelkészre és egyházi munkásra rákényszeríti "diakóniai teológiáját". Ezzel a teológiával, mely valójában a kormánypolitika teljes támogatásának elvi alapja, foglalkozott már korábban az LVSZ strasbourgi Ökumenikus Intézetének professzora, dr. Vajta Vilmos.^{14/} Ez volt azonban az első eset, hogy egy olyan teológus, aki Káldy saját egyházában lelkészi állást tölt be, vállalkozott arra, hogy ezt a teológiai rendszert kritikában részesítse.

Káldy Zoltán (szül. 1919-ben) már az LVSZ nagygyűlése előtt is széles körben ismert volt keménykezű egyházvezetéséről. Miután az állami szervek elfogadták mint egyetlen jelöltet Ordass Lajos, az LVSZ alelnöke püspöki székének betöltésé-

14/ Vajta Vilmos, Umstrittene Theologie der Diakonie, a Lutherische Monatshefte-ben, 1983. 114-119. o. Angolul pedig OPREE, IV. évf., 1. szám, 1984. január, 45-60. o.

re, Káldy 1958 novemberében lépett hivatalba a MEE Déli Egyházkerületének püspökeként. Lépésről lépésre haladva erős hierokratikus kormányzatot alakított ki egyházában. Az 1966-ban elfogadott új Egyházi Törvények biztosították a püspök jogát még a lelkészek elmozdítására és kinevezésére is bizonyos esetekben (pl. "egyházi közérdekből, ha a püspök megállapítja az áthelyezés szükségét", 2. Törvény, 51. §). Tagja lévén az Országgyűlésnek, az Országgyűlés Külügyi Bizottságának, a Hazafias Népfront elnökségének, a Magyar Béketanácsnak és a kormány által irányított Magyarok Világszövetségének (stb.), maga mögött tudhatja a Párt erejét is, amely mindezeket a tevékenységeket ellenőrzi.

Külpolitikai nézeteit mindig is nyíltan vallotta meg.^{15/} A berlini fal vendégkönyvébe ezt írta 1961-ben: "Hálásak vagyunk az itt végzett békeszolgálatért." Afganisztán szovjet megszállása szerinte a "kapitalizmus veresége" volt.^{16/} Szerinte csak a Szovjetunió türelmének köszönhető, hogy az elmúlt 30 évben nem robbant ki a harmadik világháború.^{17/}

A közelgő LVSZ Nagygyűlést kezdettől fogva nagyon fontos eseménynek tekintette. Egy körlevélben 1984 elején a két püspök, Káldy Zoltán és Nagy Gyula, "adminisztratív intézkedésekkel" fenyegette meg azokat a lelkészeket, akik esetleg megzavarnák a nagygyűlés előkészületeit. "Akinél e kérdés nem talál meghallgatásra, ne lepődjék meg, ha nem az 'evangélium', hanem a lutheri teológiának megfelelően a 'törvény' szavával fogunk vele szemben eljárni, míhelyt arra időnk lesz. Jó lelkiismerettel vállalja az egyházvezetőség adott esetben a gyors 'adminisztratív intézkedést' is."^{18/} Egy évvel korábban intette a lelkészeket: "Ha az LVSZ Nagygyűlés napjaiban a lelkészek és a gyülekezetek problémákat és nehézségeket okoznak az egyházvezetőségünknek, az egész egyház, és ami több, Jézus Krisztus ellen cselekszenek."^{19/}

-
- 15/ Részletekért l. J. V. Eibner, Zoltán Káldy — A New Way For The Church in Socialism? (Káldy Zoltán: Új út az egyház számára a szocializmusban?) a Religion in Communist Landsben, 1985/1, 33-47. o.
- 16/ Idézi a Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1984. augusztus 2.
- 17/ Idézi a Neue Zürcher Zeitung, 1984. május 9.
- 18/ A MEE Déli Egyházkerületének püspöki körlevele, iktatási szám 150-7/1984, azonos az Északi Egyházkerület püspöki körlevelével, ikt. szám 36/1984, 4. o.
- 19/ Idézi a Deutsches Allgemeines Sonntagsblatt, 1984/33, augusztus 12.

TANULMÁNYOK

Káldy az elődje, Ordass Lajos iránti kibékíthetetlen magatartásáról is jólismert volt. Két nappal a nagygyűlés megnyitása előtt azonban mégis elment Ordass sírjához, és az LVSZ Végrehajtó Bizottsága tagjainak, valamint a sajtó képviselőinek jelenlétében Ordass tisztelettel beszédet mondott. Ebben Ordass "örökségéről" és "végrendeletéről" beszélt, amelyet meg akart őrizni.^{20/} Az Evangélikus Élet beszámolójában ez a két kitétel hiányzott.

Dóka Zoltán ebben az időben Nyugat-Németországban tanulmányi és egészségügyi szabadságon volt. Azt remélte, hogy Nyílt levelét szétosztják a Végrehajtó Bizottság tagjai között, akikhez azt címezte. Ez azonban nem történt meg. Dr. Mau főtitkár kijelentése szerint "a Végrehajtó Bizottság nem foglalkozott vele, mert nem minden tagja kapta meg."^{21/} De a Nyílt levél néhány példánya bekerült Magyarországra, és a sajtónak a nagygyűlésen jelen levő képviselői tudomást szereztek róla. Ekkor aztán felgyorsultak az események.

Először is a nagygyűlés sajtóközpontjában működő egyetlen fénymásoló gépet ettől kezdve csak az LVSZ munkatársainak volt szabad használniuk. Másodszor az LVSZ Európa-titkára, dr. Sam Dahlgren összeállított egy nyilatkozatot Káldy Zoltán püspök számára a Dóka-levél ellen, és ezt az állásfoglalást szétosztották, míg Dóka levele változatlanul ismeretlen maradt a legtöbb küldött és újságíró előtt.

Harmadszor, Koppenhága püspöke, Ole Bertelsen plenáris ülésen kérte, hogy tegyék hozzáférhetővé a Nyílt levelet a küldöttek számára, s a főtitkár megígérte, hogy előveszi a kérdést az Ügyrendi Bizottságban.^{22/} Az Ügyrendi Bizottság jegyzőkönyvéből^{23/} azonban kiderül, hogy ott erről nem is volt szó. Amikor két nappal később Bertelsen püspök ismét felvetette a kérdést a plenáris ülésen, az volt a válasz, hogy "nem érzik helyesnek, hogy a nagygyűlésen kívüli személyeknek engedjék, hogy így befolyásolják a napirendet", és dr. Mau hozzátette, hogy a Dóka-levél fordítása és sokszorosítása egyébként sem lett volna megoldható.^{24/} Negyedszer, Sam Dahlgren Európa-titkár a Nyílt levél Magyarországra hozatalával az egyik újságírót vádolta meg, és kitoloncolással fenyegette meg az illetőt.^{25/}

20/ LWI/NK 1984/29, július 26., 10. o.

21/ LWI/NK 1984/30, augusztus 2., 2. o.

22/ A nagygyűlés jegyzőkönyve szerint, — 1. Minutes, Seventh LWF Assembly, 120-22. o.

23/ Megjelent a Minutes, Seventh LWF Assembly-ben, 120-22. o.

24/ Ibid. 64. o.

25/ LWI/NK 1984/31, augusztus 7., 17. o.

Káldy számára, akinek nagyon fontos volt, hogy az LVSZ új elnöke legyen, 26/ Dóka lelkész Nyílt levele nagyon rossz pillanatban érkezett. Éppen ezért élesen reagált rá. Dr. Mau főtitkár utasítására az LVSZ munkatársai gondosan fénymásolták és minden egyes küldöttnek kiosztották a dr. Dahlgren, Káldy "árnyékirója" által fogalmazott választ anélkül, hogy azt a nagygyűlés napirendjéért felelős testületek valamelyikében megvitatták volna. A válaszban a püspök "egyszerűen igaztalannak"-nak minősítette a Nyílt levél állításait, és Dóka személyes csalódásainak kifejeződéseként értelmezte őket. A nyilatkozat Dóka családi helyzetét is érinti, utalva egy családtag "tragikus helyzetére". Ugyanakkor azonban Káldy püspök késznek nyilvánította magát a diakóniai teológia kérdéseinek megvitatására egy későbbi időpontban, és biztosított arról, hogy semmit nem tesz, ami "megnehezítené Dóka lelkész visszatérését Magyarországra". 27/ Későbbi fejlemények bizonyították, hogy az ilyen és ehhez hasonló nyilatkozatok elsősorban a külföldi látogatók és a nyugati sajtó számára készültek, azt a benyomást keltve, hogy a püspök hajlandó teológiai vitát nyitni a Magyarországi Evangélikus Egyházban. Az ígéretek nem jutottak el a magyar nyilvánossághoz, és be sem tartották őket.

A küldöttek közül csak néhányan értesültek egy másik magyar evangélikus lelkész egy másik nyilatkozatáról. Az információ és kommunikáció normális körülményei között természetesen ez a nyilatkozat is sokkal szélesebb körben lett volna ismeretes, s nagyobb vitát válthatott volna ki.

Ezt a nyilatkozatot a budahegyvidéki evangélikus gyülekezet lelkésze, Csengődy László tette, annak a gyülekezetnek a lelkésze, amelyhez Ordass Lajos püspök tartozott élete utolsó 18 évében, míg egy harmadik emeleti lakásban élt Budán, elszigeteltségre és hallgatásra ítélve.

Nyilatkozatában Csengődy lelkész kertelés nélkül elmondta, hogy mint a gyülekezet lelkészét az egyházvezetés felszólította, beszélje le Ordass püspököt arról, hogy az istentiszteleteket látogassa. A külföldi vendégek jelenlétében, akik épp azon a vasárnapon a gyülekezetlátogatás keretében az ő istentiszteletén jelen voltak, Csengődy azt is elmondta, gyülekezetét milyen hátrányok és nehézségek érték, kizárólag mert Ordass ahhoz tartozott. Ugyanakkor reményét is kifejezte, hogy az a beszéd, amelyet Káldy püspök Ordass sírjánál tartott, helyrehoz dolgokat, és megköszönte a püspöknek ezt a gesztust.

26/ A dán Kristeligt Dagblad című újsággal készült interjúban azt nyilatkozta, hogy diszkriminációnak tekintené, ha nem választanák meg elnökek. Kristeligt Dagblad, 1984. július 26.

27/ Káldy Zoltán nyilatkozata, kelt 1984. július 27., szétosztva aznap délelőtt egy sajtókonferencián több száz újságíró jelenlétében.

Az istentisztelet végén a jelenlevők megkapták Csengődy nyilatkozatát. Bár a küldöttek és a sajtó nem juthatott hozzá, ők Káldy püspök szóbeli reakciója nyomán értesülhettek erről az eseményről. Csengődy "rossz lelkész" (ein schlechter Pfarrer), jelentette ki Káldy, és Csengődy gyülekezetének tagjai már kérték őt (Káldyt), hogy mozdítsa el Csengődyt hivatalából. **28/** Ez a kijelentés már azért is különösnek tűnik, mert Csengődy nem Káldy, hanem Nagy Gyula püspök kerületébe tartozik.

Amiről a küldöttek nem beszéltek

Az LVSZ-munkatársak ügyes manőverezésének köszönhető, hogy sem a Dóka-levél, sem a Csengődy-nyilatkozat nem jutott el a küldöttek nagy részéhez. A munkacsoportokban és a plenáris üléseken folyó megbeszélések "zavartalanul" folytatódhattak. A szervezők és irányítók rendkívüli óvatossága azt is eredményezte, hogy minden beszélgetést elkerültek olyan érzékeny témákról, amelyek a magyar házigazdák számára kényelmetlenek lettek volna.

A nagygyűlésen kívüli világgal való kapcsolatot amúgy is a minimumra korlátozták. Civilruhás megfigyelők ellenőrizték a közeli Stadion Szálloda – itt lakott minden küldött – mindkét bejáratát, hogy megakadályozzanak a belépésben mindenkit, aki nem viselte a hivatalos jelvényt. A nyelvi nehézségek is elszigetelték a nagygyűlést. A szimultán tolmácsolási készülékek száma igen korlátozott volt. A 12.000 ember jelenlétében megrendezett, zsúfolt megnyitó istentisztelet után a hallgatók csoportja nagyon gyorsan fogyott, s pár nap múlva létszámuk már nem haladta meg a néhány tucatot. A megbeszélések legtöbbször teljesen üres karzati padsorok előtt folytak.

A tizenhárom különböző munkacsoport jelentése úgy került a plenáris ülés elé, s úgy fogadták el őket határozatként, hogy még csak nem is érintették a kelet-európai egyházak sajátos problémáit. Szembeötlő példa erre a "Keresztény élet különböző társadalmi rendszerekben" című témával foglalkozó 12. munkacsoport. A gyűlés határozata szerint kezdeményezni fognak "kultúrák közötti és kultúrán belüli, nemzetiségek és egyházak közötti tanulmányi és csereprogramokat", amelyek "lehetővé teszik a tágégyházak számára, hogy kifejezzék aggodalmaikat, véleményeiket és keresztény életük céljait a maguk társadalmi rendszerében". Hasonlóképp azt is javasolja, hogy az LVSZ "közvetítsen különböző társadalmi rendszerekről szóló információkat és tanulmányokat" stb., de egy szóval sem említi azokat

28/ Lutherischer Weltbund. Siebente Vollversammlung Budapest. Presse-Information 68. szám (dátum nélkül).

a speciális összefüggéseket, melyekben a nagygyűlésre sor került, vagyis a kelet-európai ateista-marxista társadalmakat. A szándék, amint a fentebb idézett kijelentések mutatták, a hídépítés volt egyházak és népek között. De Kelet és Nyugat problémái nem kerültek elő a nagygyűlésen. A vallásszabadság kérdését, amely nyilvánvalóan égető kérdés volt számos kelet-európai résztvevő számára, nem tárgyalta a gyűlés. A kelet-európai keresztény egyházak és csoportok helyzete, melyet nehezít, hogy barátságtalan sőt ellenséges környezetben gyakorolják missziói feladatukat, szóba se került. Egy plenáris ülésen egy skandináv küldött felvetette ugyan az egyház helyzetének kérdését a marxista Etiópiában. Ebben az országban Afrika egyik legnagyobb és leggyorsabban növekvő evangélikus egyháza nagy nehézségekkel találkozik szolgálata végzése közben. De a skandináv küldött egyedül maradt, a kezdeményezést nem követte semmi. És ha az egyik magyar küldött nem említi a keresztény-marxista párbeszédet, ez a kritikus kérdés is említés nélkül marad a nagygyűlés során.

A nagygyűlés napirendjét intéző személyeknek ezt a végtelen óvatosságot csak túlzásnak mondhatjuk, épp abban a kelet-európai országban, amely a legtöbb nyitottságot és készséget mutatja új csatornák létrehozására a nyugati világgal való jobb kommunikáció érdekében. Ezzel hozzájárultak ahhoz, hogy elszigetelődjék a nagygyűlés és figyelmen kívül hagyja saját kontextusát. "A magyarországi helyzet tabunak számít Budapesten" – jelentette lapjának egy nyugat-német újságíró.^{29/}

Amit a küldöttek nem tudtak meg elutazásuk után

Amikor augusztus 5-én végetért a nagygyűlés, a Nyílt levél írója, Dóka Zoltán még Nyugat-Németországban volt. Feleségének Káldy egyik képviselője azt a tanácsot adta, jobb, ha a férje külföldön marad. Dóka azonban még ugyanannak a hónapnak a második felében visszatért Magyarországra. Ekkor azonnal felfüggesztették hévízgyörki lelkesítő szolgálatából. Ezt először Keveházi László esperes tette meg telefonon, majd – a püspök és a püspökhelyettes egyidejű távollétében, de feltehetően az ő nevükben – a püspöki teendőket ellátó Tóth-Szöllős Mihály írásban.

Ugyanabban az időben jelent meg egy hosszú cikk az Evangélikus Életben, Dóka elleni goromba támadásokkal.^{30/} Néhány héttel később egy hasonló cikk jelent meg Káldy püspök neve

29/ Hamburger Abendblatt, 1984. július 26.

30/ "Megteologizált árulás" Evangélikus Élet, 1984. szeptember 2.

alatt, melyben többek között téma "az áruló lelkész hazudozása és rágalma" is.^{31/} Dóka választ írt erre, de annak közlését az Evangélikus Élet szerkesztője elutasította.^{32/} Lelkészgyűléseket hívtak össze azzal az alig titkolt szándékkal, hogy a kollégák elítéljék Dókát, s így elszigetelődjék az egyházban. Mikor Dóka maga megjelent egy gyűlésen a saját egyházmegyéjében, megtagadták tőle a szólás jogát.

A külföldi sajtó, egyházi és világi egyaránt, híreket és kommentárokat közölt a külföldi egyházi vezetők felháborodásáról, akik emlékeztettek arra, milyen ígéreteket tett Káldy a nagygyűlés alatt, miszerint bármely kérdésről – beleértve a diakóniai teológiát is – hajlandó párbeszédet kezdeni Dókával és másokkal. "A választás után a püspök mindjárt leszámol a lelkészével" – ez volt a Frankfurter Allgemeine Zeitung két-hasábos cikkének a címe.^{33/} A Nyugat-Német Evangélikus Egyház Püspöki Értekezlete tudatta a vendégként jelenlevő Nagy Gyula püspökkel, "milyen döbbenetes benyomást tett a német evangélikusokra (verheerende Wirkung auf die deutschen Lutheraner)" Dóka Zoltán felfüggesztése – jelentette néhány héttel később ugyanaz az újság.^{34/} A frankfurti Evangelischer Pressedienst Dokumentation^{35/} című sorozatában kiadott egy különszámot, amelyben a Dóka-ügyet érintő dokumentumokat gyűjti össze 38 oldalon. A Lutheránus Világszövetség sajtószolgálatát viszont még csak említést sem tett a "Dóka-ügyről". Az Evangelischer Pressedienst egyértelmű kérdésére válaszolva dr. Mau főtávkár még ki is jelentette, az a benyomása, hogy Dóka lelkész "minden érintett részéről kifogástalan ("fair") bánásmódban részesült."^{36/} Az osloei Vart Land című napilap kérdésére az LVSZ Európa-titkára, Sam Dahlgren még azt is állította, hogy a Világszövetség képviselői "nagy figyelemmel követték a fejleményeket, és mindkét felet a megbékélésre biztatták".^{37/} Ez a kijelentés valótlannak bizonyult, mivel Dóka Zoltánnak a nagygyűlés után egy évvel tett határozott kijelentése szerint az LVSZ részéről egyetlen személy sem lépett vele kapcsolatba, sem addig, amikor a Vart Landdal az interjú készült, sem később.

31/ Ibid., 1984. szeptember 16.

32/ Mezösi György szerkesztő levele Dókához, kelt 1984. szeptember 26.

33/ "Gleich nach der Wahl rechnet der Bischof mit seinem Pfarrer ab." Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1984. szeptember 13.

34/ Ibid., 1984. október 27.

35/ 1984/47a szám, 1984. november 4.

36/ Idézi a Deutsches Allgemeines Sonntagsblatt, 1984. szeptember 30.

37/ 1984. október 30.

Addig is, míg végül Káldy püspök kénytelen volt engedni az oriai nemzeti közeli nyomásnak, s utasítást adni a felfüggesztés megszüntetésére, Ódka maradéktalanul ellátta lelkipásztori szolgálatát, gyülekezetének és számos kollégájának teljes támogatása mellett. Eközben Káldy püspök meglepő lépéssel próbálta rajtakapni gyanútlan lelkészeit. Miután titkos esperesi értekezletet tartott, elrendelt egy szavazást mind a 16 evangélikus egyházmegyében Ódka akciójának és Nyílt levelének elítéléséről. A levelet egyébként sem a szavazás előtt, de még a szavazás után sem osztották szét. A nyugatnémet idea sajtószolgálat szerint a lelkészek többsége nemcsak hogy nem volt hajlandó elítélni Dókat, de egy az esperesek által feltett másik kérdésre is, hogy van-e bizalmuk az egyházvezetésben, nemmel feleltek.^{38/} Ez éles ellentétben állt Káldynak a nagygyűlés alatt tett kijelentéseivel, amikor azt állította, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyház 280 lelkészének 85%-a támogatja a diakóniai teológiát, és ha Ódka visszatérne Magyarországra, tiltakozásul 250 lelkész hagyná el állását, mert lehetetlennek tartanák, hogy Dókával együttműködjenek.^{39/}

Azoknak a küldötteknek, akik nem olvassák a Frankfurter Allgemeine Zeitungot és más európai lapokat (vagyis legtöbbszörnek), hanem az evangélikus egyházakat érintő információkhoz az LVSZ sajtószolgálatán keresztül jutnak, semmi esélyük nem volt arra, hogy megismerjék a Dóka-ügy fejleményeit, egészen addig, míg a Világszövetség sajtószolgálatja hirtelen meg nem jelentette a hírt, hogy Ódka felfüggesztését (amelyről korábban említést sem tettek) — 1984 október végén megszüntették.^{40/}

38/ Idea Spectrum, Frankfurt, 1984/51-52, 1984. december 20.

39/ LWI/NK 1984/31, augusztus 7., 17. o.

40/ Az egyházi bíróság határozatának október 25-én kelt első változata, mely megszüntette a felfüggesztést, és amelyet az LVSZ genfi irodája tett közzé (epd Dokumentation 47a, 32. o., vö. a 35. jzt fent), úgy fogalmazott, hogy Ódka "nincs olyan egészségi állapotban, hogy az egész helyzetet elfogulatlanul fel tudná fogni, s a saját viselkedését higgadtan meg tudná fontolni. Ehhez időre van szüksége". Erzékelve a súlyos inszINUÁCIÓRA érkező reakciókat, Káldy saját maga változtatta meg a bírósági döntés szövegét, és ez a szakasz ezért már hiányzott az LVSZ sajtótájékoztatójában közölt második változatból (LWI/AK 1984/43, november 1., 3. o.).

A "valóságot" még a nagygyűlés után is kirekesztették

Semmi jó nem származott a nagygyűlésből? Valami bizonyára. Sok határozatnak és megbeszélésnek lehet hosszan tartó hatása a tagkegyházak vagy a budapesti résztvevők számára. Ide tartoznak az emberi jogok kérdéseivel foglalkozó külön iroda felállítására vonatkozó tervek, a határozott állásfoglalás a békét illetően, az a határozat, amely hangsúlyozza a fegyveres katonai szolgálattal szemben az alternatív szolgálat választásához való jogot (lelkiismereti szolgálatmegtagadók), a katonai szolgálatra nevelő és a kötelező polgári oktatás szétválasztásának követelése, a határozat, hogy növelni kell a nők részvételét az LVSZ-bizottságokban és a következő nagygyűléseken. Ezek mind olyan határozatok, melyek nagy jelentőségűnek bizonyulhatnak evangélikus egyházak életében.

Számos vonatkozásban a vendéglátó egyház is profitált a világ minden részéről összesereglett evangélikusok találkozó-jából. Ez lehetőséget adott a magyarországi keresztények számára, hogy megjeljenek saját országuk nyilvánossága előtt. Amíg a nagygyűlés tartott a Sportcsarnokban, kívül egy hatalmas plakát hirdette, milyen konferencia folyik: "Hetedik Evangélikus Világgyűlés". Hosszú évek óta először, előben közvetített egyházi szertartást a Magyar Állami Rádió, s a megnyitó istentisztelet egy rövidített változatát később még ugyanazon nap a Magyar Televízió is sugározta. Több napon át az esti hírekben rövid tudósításokat is adtak a megbeszélésekről. Még a Magyar Légiközlekedési Vállalat, a MALEV is hozzájárult a nagygyűlés különleges alkalmához, amikor praktikus táskákat osztottak szét minden résztvevőnek, rajtuk a nagygyűlés jelvényével és angol nyelvű mottójával: "Krisztusban – Reménység a világ számára". És mindez egy kommunista országban!

Ami azonban a Magyarországi Evangélikus Egyház belső életét illeti, még mindig jelentős mennyiségű pótolnivaló akad. A Káldy által a nagygyűlés alatt megígért szabad teológiai eszmecsere még el sem kezdődött. Biztonság kedvéért létrehoztak egy "Akadémiai Teológiai Társaság"-ot, hogy "fórumot biztosítsanak a teológiai eszmecsere számára". A püspökök és a professzorok, az LVSZ sajtótájékoztatója szerint, "megállapodtak ebben a Lutheránus Világszövetség VII. Nagygyűlése alatt."^{41/}

Ennek a Társaságnak a tagjait természetesen az egyházvezetés fogja kiválogatni, s akkor nem kétséges a végeredmény. Káldy püspöknek az Ordass püspök sírjánál elmondott beszéde mindmáig nem jelent meg teljes egészében magyarul, és Ordass Lajos nevét változatlanul mély hallgatás övezi a magyar evangélikus sajtóban. A nagygyűlés alatt tett ígérektek tehát csak a külföldi sajtónak szóló kijelentések voltak? Vagy képes lesz az LVSZ arra – és elég bátor is ahhoz –, hogy segítsen megtartani ezeket az ígérekteket?

Fordította: Ittzés Gábor

Levelesládánkból...

T. D. L. Baráti Kör!

Kérem, szíveskedjenek uv. címemre feladni Terray: NEM TEHETETT MÁST c. könyvét. Előre is köszönöm.

Ugyanis a Belügyminiszter Úr itt járt Kisteleken és csak Mindszenty hercegprímást említette, mint aki kiállt a kommunizmus alatt. Neki szeretném eljuttatni a könyvet, a Keken regénnyel együtt.

Még egyszer köszönöm:

Kistelek, 1993. január

aláírás

Helyreigazítás

Lapunk őszi, 1992. 15. számában (31. lap) sajnálatos módon a két Ordass relief ajándékozójának Kur Csaba szobrászművészt jelöltük meg, holott a reliefek készítője Kur Csaba szobrászművész, az ajándékozó az Amerikai Magyar Evangélikus Konferencia volt. A téves közlésért elnézést kérünk.

DR. BOLERATZKY LÓRÁND

ORDASS LAJOS EMLÉKTÁBLÁJÁNÁL

(Elhangzott a Budahegyvidéki Evangélikus Gyülekezet
emléktábla avató ünnepélyén
1992. december 6-án.)

Meghatódva állok Ordass Lajos püspök emléktáblája előtt, hogy a clevelandi szeretetintézmény, a wilmari Vinje elnevezésű norvég eredetű és a ceglédi evangélikus templomok után ebben a budapesti Isten házában lerójuk kegyeletünket a hitvalló püspök előtt, aki ennek a gyülekezetnek éveken keresztül hűséges tagja volt. Hálátelt szívvel gondolunk az Amerikai Magyar Evangélikus Konferenciára, amely Kur Csaba szobrászművész alkotásával megajándékozott, az Oslói Ordass Alapítványra és mindazokra a magyar hittestvérekre, akik hozzásegítettek ennek az emléktáblának a megvalósításához. Legyen ez az emléktábla is összekötő kapocs itthon és külföldön élő evangélikusok között, hogy vállvetve tovább tudjuk adni Ordass Lajos szellemi örökségét.

A márványba vésett holt betűk beszélni kezdenek és három igazságról prédikálnak:

Először: "Aki mindvégig állhatatos marad az üdvözl." (Máté 24,13)

Ez az ige Ordass Lajos egyik kedvenc igéje volt. Hogy életének legdöntőbb szakaszában ez volt vezérlő igéje, megtudjuk abból az 1976-ban Lowell Larson wilmari lelkészhez írt levélből, melyben köszönetet mondott azért, hogy a gyülekezet templomában a Krisztus tanúk hosszú sorában a 78., vagyis az utolsó helyen akkor egyedül élő személyként az ő nevét szerepeltették. Ezt a megtisztelő szeretetet álomnak, Isten érthetetlen intézkedésének nevezte.

Ez az ige aranykeretbe foglalja Ordass Lajos egész életét és a rendíthetetlen hit és bátorság példaképévé avatja.

Isten szolgálatában mindvégig állhatatosnak maradt, — ez Ordass Lajos egész életének egyedüli programja. Sziklaként megállni az idők viharában kísértések közepette. Mint Krisztus tanúja nőtt bele a század Krisztusért börtönre és halálra egyaránt kész példaadó keresztényének fénylő sorába. Nem állt be fogaskereknek az állam elnyomó hatalmi gépezetébe és nem nyújtott segédkezet egyháza szétzilálásához. Leperegtek róla a csábítás szavai: ha lemondasz püspöki tisztedről: kiengedünk a börtönből, ha nekünk engedelmeskedsz: püspök maradhatsz. De nem volt hajlandó a megalkuvásra. Mint Krisztus tanúja és Isten követe vitte a keresztet önként, engedelmesen. És mikor némaságra kényszerítették és 20 éven keresztül hallgatnia kellett, némaságában is messzire mutató fénysugarává vált egyházának, akkor is püspök maradt, amikor nyájának élére mások furakodtak be.

Másodszor: Az emléktáblánál megelevenedik és diadalmasan zeng a püspök kedvenc éneke: Te vagy reményem sziklaszála. Ez a reménység töltötte el élete sok megpróbáltatása során, amikor mások szárnyaszegetten összetörték. Ez az Isten iránti rendíthetetlen bizalom szólalt meg belőle, amikor bírái előtt kijelentette, hogy "elítéltetésének ténye olyan számára, mint a fátýol, amely eltakarja előle Isten akaratát és érthetetlené teszi azt. De Istentől zúgolódás nélkül elfogadja, mert azt az egyet jól tudja, hogy még elítéltetése esetén is csak az ő áldott akarata történhet meg vele".

Ezzel összecseng és mindig aktuális Ordass Lajos útmutatása: "Ha egy keresztyén lakosságú országban istenellenes és így egyházellenes hatalom ragadja magához az uralmat, akkor ugyan mi lehet Isten akarata azok felé, akiknek drága keresztyén hitük? Nem az, hogy alkudozás nélkül védelmezzék azt? S ha az istentelen hatalom annyira elvakult, hogy még a bántalmazás eszközehez is hozzányúl, akkor mi lehet Isten akarata a hűségesek felé? Nem az, hogy börtönben rabláncot vállaljanak, vagy bitófán vértanúhalált? És ha ez Isten akarata, akkor ez az akarat nem legelsősorban mifelénk irányul, akiket gyülekezeteiben pásztori tisztességgel ruházott fel?"

Es a harmadik, amire ez a márványtábla emlékeztet: a főkínált kegyelemre. Ez talán a legsúlyosabb mondanivalója. Erről szolt a rehabilitálást követő első püspöki prédikáció 1956. október 14.-én soha nem látott, hatalmas gyülekezet előtt. Mondanivalója éppoly aktuális volt akkor, mint ma; így beszéljen maga Ordass Lajos hozzánk:

"Az evangélium hívogatása ma is mindenkihez szolt. Ha igazán keresztyének akarunk lenni, nem maradhatunk hitetlenségben, Istent káromló beszédben, nem élhetünk álnokságban, bűnben, nem maradhatunk meg rongyainkban, vagy az út szélén. A keresztyénség lényege a Jézussal való közösség, a mennyegzőhöz hasonlóan, ahol a vőlegény és a menyasszony elválaszthatatlanul egymáséinak tartják magukat."

Azután személyes hitvallást tesz az általa is megtapasztalt kegyelemről. "Amikor semmiféle emberi kezet meg nem foghattam — mondta — ő erősen fogta kezemet. Soha el nem hagyott. Riadt lelkemet karjaiba emelte és átvitt az elnyeléssel fenyegető örvénylő ár fölé, a szabadulás partjára. Ővé volt a kereszt, enyém annak békessége. Ővé volt a halál, — enyém annak gyümölcse — az élet. Az én Uram szerelme kimeríthetetlen.

Mondom nektek: Ha nem engedjük magunkra adatni Isten szeretetének tiszta köntösét, akkor egyáltalán nem szükséges, hogy Isten a szolgálival vetessen ki minket a külső sötétségre, mert akkor mi önmagunkat zárjuk ki oda."

Milyen aktuális ma az a megállapítása is, hogy a tegnap bűne ma is bűn. A szeretet kifejezője nem a tehetetlen mosolygás. A szeretethez hozzátartozik és jól illik a szigorúság is.

"Ha Istentől azt hallom — mondja tovább prédikációjában —, hogy a gyilkosokkal szemben diadalra viszi igazságát, akkor ez nem kegyetlenség, — ez evangélium! Ha Istenről azt olvasom, hogy nem tűri el a keresztyén élet szennyét, akkor ez nem kegyetlenség, hanem — evangélium."

"Evangélium megtudni és megtapasztalni, hogyha ezen a világon nincs senki más, egy valaki mégis van — Isten —, akinek a szemében ma is bűn az, ami tegnap bűn volt és akinek a szemében ma is szent az, amit tegnap szentnek mondott. Így evangéliummá válik az is, amit parancsnak hallunk, hogy nekünk mennyegzői köntöst kell öltenünk."

"A mai evangélium azzal kezdődött, hogy a király elküldte szolgálait, vendégeket hívogatni fia mennyegzőjére. Ma én vagyok ez a szolga. Elmondtam a hívogatást. Szavamat elfogadhatod magadban, de meg kell tudnod, hogy Isten ma látogató úton van és megnézi, hogy vajon ragaszkodol-e rongyaldhoz?"

Jótanácsot adnék. Szívből fakadót: Engedj a hívogatásnak! Öltsd magadra a keresztyén élet mennyegzői ruháját! Tudod, mi az érzésem? Az, hogy a ma embere túlságosan sok olyan emberrel találkozik, aki szájjal ugyan beszél arról, hogy ő keresztyén, de életéről valósággal lerí, hogy nem Isten közelében él. Az ilyen keresztyénnek mondott embertől megborzad.

Add meg ennek a világnak azt az örömet, hogy benned olyan keresztyént láthasson, aki sugározza magából a mennyegző örömet. Így adj a világnak örömet! Örömet adj a világnak!"

36 éve hangzott el a fölkinált kegyelemről szóló prédikáció, melynek szavai lelkünkbe vésődtek.

Azóta 1978-ban az ablak melletti szék is megüresedett, melyen vasárnaponként helyet szokott foglalni. Ráborult a halál éjszakája, mégis rajta keresztül átvilágít az Ige fényesége: Az Úr beszéde megmarad örökké.

Ordass Lajos szimbólum. A hitben és igazságban megállás szimbóluma. Egyházunk és nemzetünk büszkesége, akire mindig feltekinthetünk és példájából erőt meríthetünk. Lux in tenebris luceat. A világosság világoljon a sötétségben. Ez az emléktábla is legyen számunkra áldássá és Luthernek is oly kedves 118. zsoltár vigasztaló és az örökkévalóságba mutató ígéjével nyújtson nekünk is reménységet:

"Nem halok meg, hanem élek és hirdetem az Úrnak cselekedeteit."

Igen, Ordass Lajos egész élete szüntelen az evangélium ügve melletti bizonyosságtevés volt.

Te vagy reményem sziklaszála,
Erősségem, én Istenem!
Deríts fényt rám, boríts homályba,
Bízom tebenned szüntelen.
Kiterjeszted szárnyad fölöttem,
Ha szívem tépi fájdalom,
Te vagy velem minden örömben,
Te vagy fénylő tűzozslopotom.

(Ékv. 66.)

DOKUMENTUM

Közzöljük a Magyarországi Evangélikus Egyházban rehabilitált lelkészek és világi tisztségviselők "B4" személyből álló névsorát.

Országos Presbiteri és közgyűlés 1992. november 20.

1. Alpár Gejza teológus
2. Balikó Zoltán
3. +Bácsi Sándor
4. Bodrog Miklós dr.
5. Bolla Árpád
6. Botta István
7. Böjtös Sándor
8. Böröcz Sándor
9. Buchalla Ödön
10. +Budaker Oszkár
11. Centgráf Károly teológus
12. +Csaba Gyula
13. +Csáki Gyula
14. +Csengődy Lajos dr.
15. +Csengődy László
16. Csépregi Béla
17. Csicsely Éva
(Kozma Tamásné) teológus
18. +Danháuser László
19. Dedinszky Gyula id.
20. Dedinszky Gyula ifj.
21. Dedinszky Tamás
22. Deli Ernő teológus
23. Dóka Zoltán D.
24. +Drenyovszky János
25. +Dulcz Pál
26. +Ferdinánd István dr.
27. Ferenczy Zoltán ifj.
28. Gyekiczky János
29. Hajnal László teológus
30. Herényi István dr.
31. Illanicz György dr. teológus
32. Ittész János
33. +Jánossy Lajos dr.
34. +Joób Olivér dr.
35. Joób Olivér ifj.
36. +Kapi Béla D.
37. +Karner Károly dr.
38. +Keken András dr.
39. Kendeh György id.
40. Király Lajos felügyelő
41. +Kiss Jenő dr.
42. +Komjáthy Lajos
43. +Kósa Pál dr.
44. +Kun-Kaiser József
45. Kutas Kálmán
46. Laki Tibor igazgató
47. Lupták Gyula
48. Madocsai Miklós
49. +Marcsek János
50. +Mády Zoltán felügyelő
51. +Ményhárt István
52. +Mesterházy Ernő felügyelő
53. +Mezei József
54. +Murányi György dr.
55. Nagybocksai Vilmos
56. +Ordass Lajos D.
57. Ordass Barna teológus
58. +Purgly Emil
59. +Radvánszky Albert dr.
felügyelő
60. +Raffay Sándor D.
61. +Rohály Mihály
62. +Rózse István id.
63. Rózse István ifj.
64. +Ruzicska László
65. Sággy Jenő
66. Scholz László D.
67. +Schulek Tibor dr.
68. +Solymár János
69. +Sólyom Jenő dr.
70. +Szabó József D.
71. +Szabó Vilmos
72. Székács Sámuel
73. Szépfalusi István
74. Szijj Gábor felügyelő
75. Szita István
76. Szita Istvánné (Bérczy Margit)
77. Takács József
78. Tábornszky László
79. Terray László
80. +Tóth-Szóllós Mihály id.
81. +Túróczy Zoltán D.
82. Urbán Sándor teológus
83. +Vargha Sándor
84. +Válint János
85. Veöreös Imre D.
86. Vladár Gábor dr. felügyelő

87. +Weiszer Elek dr.	94. +Zsedényi Béla dr.
88. +Weltler Jenő D.	95. Zsigmondy Árpád dr.
89. +Wiczián Dezső dr.	96. +Rezessy Zoltán dr.
90. +Záskaliczky Pál id.	97.
91. Záskaliczky Pál ifj.	98.
92. Záskaliczky Péter	99.
93. +Zulauf Henrik	100.

(E témára következő számunkban visszatérünk.)

Lapozgassunk együtt

Az *Idea Spectrum*, Frankfurt 1992. december 12-én tudósít dr. Harmati Béla püspök Schweinfurtban (NSZK) mondott beszédéről, "A Magyarországi Evangélikus Egyház a rendszer kiszolgálója volt" címen.

Ugyanerről ír a LWI (Lutherische Welt Information) 36/92. száma 11. oldalán: "A Magyarországi Evangélikus (Lutheránus) Egyház püspöke, Harmati Béla (Budapest), egyháza "Mulasztásait és bűneit" ismerte el visszapillantásában. A kommunista uralom alatt az egyház a rendszer "kiszolgálójává" vált, ahelyett, hogy "a társadalom lelkiismerete" lett volna, mondta a püspök köszöntő szavában a Bajor Evangélikus-Lutheránus Egyház 1972. november 22-27-ig Schweinfurtban üléselő szinódusa előtt. Harmati szerint az egyháznak ezt a történelmi terhet be kell ismernie, hogy Isten és az emberek előtt bocsánatot nyerjen. Isten azonban a diktatúra alatt sok keresztyénnek ajándékozott "erőt és állhatatosságot a hitben való kitartáshoz."

A "Christian Solidarity International" (CSI) 1993 februári magyar nyelvű kiadása (Krisztusi Szolidaritás) ezzel a megjegyzéssel közli a hírt: "Harmati püspök ennek ellenére mégsem kért föl egy független képviselőkből álló bizottságot a kommunista beszivárgás kivizsgálására.

L E V É L

Levél a Magyarhoni Evangélikus Egyház Elnökségének és Gyülekezeteinek

Alulírottak felkérjük Egyházunk Vezetőségét és Gyülekezeteinket, hogy evangélikus egyetemi ifjúságunk kollégiumának – a hajdanvolt –

"LUTHER OTTHON"-nak

működését a lehető legsürgősebben állítsák vissza.

Ezen kérésünket és felhívásunkat semmit esetre sem a gyorsan tovatűnt ifjúságunk iránti nosztalgiának, – mégcsak a hosszú vérzivataros esztendőkből is valóban iránytmutató és megtartó "otthonként" működő intézményünk iránti őszinte, netán kötelező hálánk és köszönetünk sem motiválja. Felhívásunkat az az immár nem is vitatott követelmény és szükségszerűség kényszeríti ki, hogy magyar nemzetünknek és benne evangélikus egyházunknak jövőendőjét csakis a szellemiekben magasán képzett – a lelkiekben pedig rendíthetetlen hitű generációk alapozhatják meg és szolgálhatják az elkövetkező időkben.

Ezen kettős cél szolgálatában kell állnia az újjászerveződő Luther Otthonnak, amint kényszerű megszüntéig is ezen kettős célt szolgálta.

A fentiekben túlmenően napjainkban fokozottan tudatában kell lennünk annak, hogy világunkon és térségünkben az anyagi és fizikai erőviszonyokban olyan mértékű változások és átrendeződések következtek be, melyek teljesen egyértelművé teszik, hogy világrészek és a középeurópai nemzetek keresztútján fekvő szűkebb térségünk – így hazánk – fennmaradásának egyedüli lehetőségeként csakis és kizárólag a "kiművelt emberfők útját" jelöli ki.

Utalnunk kell továbbá az elmúlt negyven esztendő embert próbáló megálátásaira és a kommunista-atheista világnézet testet és lelket egyaránt gyilkoló kártételeire, – melyeknek mértéke talán sohasem lesz megállapítható. Az eddig félrevezetett és a valós igazsággal talán napjainkban ismerkedő, felnövekvő generációknak e vonatkozásban is utat kell mutatnia – a kollégiumunknak is...!

Meg kell említenünk azt a sajnálatos tényt, hogy a "Luther Otthonnak" is helyet adó Budapest és az egyetemek középpontjában fekvő egyházi épület (Üllői út 24. sz.) értékelésünk szerint másod- vagy harmadrangú célokat preferál – jelenleg, ami is tékozlásnak tűnhet a fentebb vázolt elsődleges és a jövőbe mutató célok fényében.

Alulírottak – mint a kollégium utolsó évfolyamainak hajdanvolt tagjai – megismételjük felhívásunkat, remélve, hogy az nem lesz pusztába kiáltott szó, sőt az ifjúságunkért elsődlegesen felelősséget vállaló evangélikus népünkben cselekvő visszhangra talál és egyházunk – nemzetünk megmaradását szolgáló kollégiumunk újjáéled!

Budapest, 1992. október 31-én.

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

Lapunk 17. száma néhai D. Szabó József püspök ígehirdetésével kezdődik. Tanulmányában Weltler Sándor a minden keresztény egyházat összefogó szentségről, a keresztségről: "A keresztség, mint az egyetlen egyetemes szentség" címen öt tételben foglalja össze a lutheri tanítást. — Majd Scholz László előadását közöljük, "A család — Luther tanításában" címen, amely az Ordass Lajos Baráti Kör szabadegyetemi estjén tartott. Ugyancsak tőle a "Luther végrendelete" c. verset. — Egerben, a római katolikus Hittudományi Főiskolán hangzott el D. Dóka Zoltán nagy tetszést aratott előadása, "Az ökumené a lutheri teológia összefüggésében" címen. Ebben az "evangéliumi ökumenét" szembe állítja a "nomologikus ökumenével", a "felekezi" és a "szociáletikai egységtípussal". — A lutheránus Világszövetség négy volt munkatársa 1991 novemberében Budapestben megbeszélést tartott egyházunk vezetőivel, melynek témája az 1984. évi nagygyűlés volt. Ez alkalomból D. Dóka Zoltán levelet írt dr. Harmati Béla püspökhöz "Késő!" címmel. (Lásd.: Ker. Igazság 12. sz.). Az ügy háttéréről, melyről a külföld már akkor tájékoztatva volt, az itthoni nyilvánosság számára azonban mindeddig ismeretlenek, közöljük Terray László 1955-ben dokumentumként megjelent tanulmányát. (OPREE V. évf. 6. sz. 1-17. o.: "Was the "Reality" cut out?") — D. Ordass Lajos püspökre emlékeztünk 1992. december 6-án a Budapest Budahegyvidéki gyülekezetben. Emléktáblát avattunk azon a helyen, ahol a hallgatásra ítélt püspök két évtizeden keresztül az ígehirdetést hallgatta. Az avató beszédet dr. Boleratzky Lóránd, az OLBK elnöke tartotta.

ZUSAMMENFASSUNG

Die 17. Folge unserer Zeitschrift beginnt mit der Predigt des verstorbenen Bischofs D. József Szabó. — Sándor Weltler fasst in seiner Studie: "Die Taufe, das einzige Universalsakrament" die Lehre Luthers über die Taufe, als das sämtliche christliche Kirchen umfassende Sakrament, in fünf Thesen, zusammen. — Hernach bringen wir den Vortrag von László Scholz, den er gelegentlich des freien Universitätsabends der Ordass Lajos Gesellschaft unter dem Titel: "Die Familie — in der Lehre Luthers" hielt. Gleichfalls von ihm das Gedicht: "Luthers Testament". — D. Zoltán Dóka hielt an der Römisch-Katholischen Theologischen Hochschule in Eger den Vortrag: "Die Ökumäne in ihrem Zusammenhang mit der lutherischen Theologie", der mit grossem Beifall aufgenommen wurde. Er stellt die "Ökumäne des Evangeliums" der "nomologischen Ökumäne, dem "konfessionellen Einheitstyp" und dem "sozialethischen "inheitstyp" gegenüber. — Vier gewesene Mitarbeiter des Lutherischen Weltbundes hielten im November 1991 in Budapest mit den Leitern unserer Kirche eine Besprechung über den Weltkongress von 1984 ab. Bei dieser Gelegenheit schrieb D. Zoltán Dóka einen Brief an den Bischof dr. Béla Harmati unter dem Titel "Zu spät!". (S. Ker. Igazság Nr. 12.). Über den Hintergrund der Angelegenheit, von dem das Ausland damals schon unterrichtet war, der hiesigen Öffentlichkeit jedoch bis heute unbekannt blieb, veröffentlichen wir als Dokument, die Studie von László Ter-ray, die in 1955 als Dokument erschienen ist. (OPREE Jahrg. V. Nr. 6. s. 1-17.: "Was the 'realitiy' cut out?"). — Des bischofs D. Lajos Ordass gedachten wir am 6. Dezember 1992 in der Gemeinde Budapest Budahegyvidék. Wir enthüllten eine Gedenktafel an der Stelle, wo der zum Schweigen verurteilte Bischof zwei Jahrzehnte hindurch dem Gottesdienst beigewohnt hat. Die Ansprache hielt dr. Lóránd Boleratzky, Vorsitzender der Ordass Lajos Gesellschaft.

SUMMARY

The 17th issue of our periodical begins with a sermon of the late Bishop József D. Szabó. — In his essay on baptism — the sacrament joining each Christian denomination — Sándor Weltler summarizes Luther's teaching in five theses under the title "Baptism as the only universal sacrament." — Then comes László Scholz's lecture titled "The family in Luther's teaching" delivered at an open university evening organized by OLBK. And also one of his poems: "Luther's Last Will". — D. Zoltán Dóka's lecture at the Roman Catholic theol. seminary in Eger was a great success. The title was "Oecumenics in the context of Luther's theology." In the lecture he contrasts "evangelical oecumenics" with "nomological oecumenics", "denominational type of unity" and "social-ethical type of unity." — In November 1991, in Budapest, four former co-workers of the Lutheran World Federation had a talk with the leaders of our church on the topic of the congress in 1984. On this occasion D. Zoltán Dóka wrote a letter to Bishop dr. Béla Harmati titled "Late!" (see Keresztyén Igazság No 12). About the background of the case — which was already well publicized abroad at that time — but unknown for the public in Hungary — we publish László Terray's essay issued as a document in 1985 (OPREE V. vol. No 6 1-17 pp: "Was the 'Reality' cut out?") — We remembered Bishop D. Lajos Ordass on 6th December 1992 in the Congregation Budapest-Budahegyvidék. We dedicated a commemorative tablet at the place where the bishop sentenced to silence used to listen to the sermon for two decades. The speech of dedication was made by dr. Lóránd Bolteratzky, president of our friendship Society. — We end up with some short news.

A KIADÓHIVATAL tájékoztatja a Keresztyén Igazság olvasóit, hogy az előállítási és szállítási költségek folyamatos emelkedése szerény — de szükséges — áremelést von maga után folyóiratunknál. Az évi előfizetési díj 300,- Ft-ra emelkedik itthon, külföldre 15 DM értéke. Egyes szám ára 75,- Ft. Ehhez a kényszerlépéshez megértést kérünk.

BARÁTI KÖRÜNK életéből azt a beszámolót közölhetjük, hogy f. évi február hó 19-én társasösszejövetelt tartattunk, amelyen dr. Pósfay György ny. lelkész tartott előadást: "találkozásom Ordass Lajossal" címen. Legközelebbi társasösszejövetel május hó 14-én du. 6 órakor a kelenföldi gyülekezet tanácstermében (Budapest-Bocskai út 10.). Előadást tart Zoltán László ny. lelkész Ordass Lajosról. A belépés díjtalan.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BOILERATZKY LÓRÁND dr. ny. ügyvéd, egyet. tanár	Budapest
DÓKA ZOLTÁN D. gyülekezeti lelkész	Hévízgyörök
SCHOLZ LÁSZLÓ D. ny. lelkész	Budapest
+SZABÓ JÓZSEF D. püspök	Győr
TERRAY LÁSZLÓ D. lelkész gyülekezeti	Raade (Norvégia)
WELTLER SÁNDOR gyülekezeti lelkész	Sopron

FELHÍVJUK BARÁTAINK ÉS OLVASÓINK FIGYELMÉT AZ ALÁBBI KIADVÁNYAINKRA

ORDASS L.: A keresztfa tövében. Nagyheti áhitat	100 Ft
ORDASS L.: Vádirat (korrajz)	40 Ft
ORDASS L.: Nem tudok imádkozni	100 Ft
ORDASS L.: Jó hír a szenvedőknek. Prédikációk	250 Ft
GIERTZ-ORDASS: Házát kősziklára építette	150 Ft
GIERTZ-ORDASS: Hitből élünk	200 Ft
TERRAY L. G.: Nem tehetett mást. Ordass L. életrajza	100 Ft
RITTER K.: A lelkipásztor imádsága	60 Ft
KAPI BÉLA: Isten hárfása. Gerhardt Pál élete	150 Ft
VIRÁG J.: Dr. Luther Márton önmagáról. Életrajz	100 Ft
VAJTA V.: Hit és élet összecsengése	40 Ft
BOTTA I.: Dévai Mátvás, a magyar Luther	80 Ft
SCHOLZ L.: Tisztítsd meg szívedet	80 Ft
BOILERATZKY L.: A miskolci Evang. Jogakadémia múltja és jelentősége ..	40 Ft
BOILERATZKY L.: Evangélikus egyházjog I.	300 Ft

A KIADVÁNYOK MEGRENDELHETŐK, MEGVÁSÁROLHATÓK A KIADÓHIVATALBAN

1114 BUDAPEST, Bocskai út 10.

A "Keresztyén Igazság" zavartalan kézbesítése érdekében kérjük
a címváltozást bejelenteni!

a Kiadóhivatál

	Szám	Oldal
RECENZIO		
Ifj. Fabiny Tibor: "Isten beszédének alapelemei"	11	38
- Vajta Vilmos "Hitből fakadó élet" c. könyvéről		
Id. Magassy Sándor: Az állhatatos "magyar Luther"	11	42
- Botta István könyve Dévairól		
BARÁTI KÖRÜNK		
Id. Kendeh György: Cudar világban élünk.	14	28
Titkári jelentés az 1991. évről		
SAJTÓFIGYELŐ		
Vita Ordass Lajos püspök rehabilitálásáról	12	30
VERS		
Scholz László: Azt már nem!	15	23
LEVELESLÁDÁNKBÓL		
Bartha István, Kéri Ilona, Káldy Lajos	10	46
Véghelyi Antal, Vajta Vilmos, Ódor István	12	46
Paraszkey Gyula dr. az Országos Felügyelő szózatához	13	45
Dr. Paraszkey Gyula: Még egyszer Vladár Gáborról	14	37
HÍREK-FELHÍVÁS		
Az Ordass Lajos Baráti Kör életéből	16	43

AZ ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR KIADVÁNYAI

ORDASS L.: A keresztyén tövében. Nagyheti áhitatok.....	100,- Ft
ORDASS L.: Jó hír a szenvedőknek. Prédikációk 1956-1958.....	250,- Ft
ORDASS L.: Nem tudok imádkozni.....	100,- Ft
ORDASS L.: Vádirat. Korrajz.....	40,- Ft
ORDASS-GIERTZ: Házát kősziklára építette. Elbeszélés.....	150,- Ft
ORDASS-GIERTZ: Hitből élünk. Elbeszélés.....	200,- Ft
TERRAY L.: Nem tehetett mást! Ordass Lajos életútja.....	100,- Ft
KAPI B.: Isten hárfása. Gerhardt Pál élete.....	150,- Ft
BOTTA I.: Dévai Mátyás, a magyar Luther.....	80,- Ft
VIRÁG J.: D. Luther Márton önmagáról. Életrajz.....	100,- Ft
SCHOLZ L.: Tisztítsd meg szíved, hogy megtartassál.....	80,- Ft
SCHOLZ L.: Két sugárzó igazgyöngy. Írásmagyarázat.....	120,- Ft
RITTER K.: A lelkipásztor imádsága.....	60,- Ft
VAJTA V.: Hit és élet összecsengése. Előadás.....	40,- Ft
BOLERATZKY L.: A miskolci Ev. Jogakadémia múltja, jelentősége.....	40,- Ft
BOLERATZKY L.: Az Evangélikus Egyház jog. I. rész.....	300,- Ft

A felsorolt művek megrendelhetők a kiadóhivatalban:
1114 BUDAPEST, Bocskai út 10.

A "KERESZTYÉN IGAZSÁG" 17. számának (1993 tavasz) melléklete

	Szám	Oldal
W. Mostert: Luther Róma ellenes polémiájának jelentősége	11	10
Scholz László: Luther az Úrvacsora ajándékáról	15	14
H. H. Schmid: Az Újszövetségi teológia ószövetségi feltételei I. rész	14	16
II. rész	15	6
E. Schweizer: Protestáns felfogás a lelkeszi szolgálatról I. rész	10	16
II. rész	11	29
Véghelyi Antal: A keresztségről	16	12
ÖKUMENIKUS HORIZONT		
Dóka Zoltán: Aktuális körkép – lutheránus szemmel	11	2
DOKUMENTUMOK		
Alapítvány felhívás	12	40
Boleratzky Lóránd: Közgyűlési megnyitó	15	30
Dóka Zoltán, dr. Nagy Gyula püspöknek (1987)	10	36
Késő! (Válasz egy levélre.)	12	34
Javaslatok (1987)	10	38
Levél a zsinathoz	15	37
Id. Magassy Sándor: Javaslat a legitimitás helyreállításáról	12	37
MEVISZ felhívás a zsinatról	9	54
Nagy Miklós: Közgyűlési felszólalás	15	34
Nyílt levél Harmati Béla püspökhöz rehabilitáció ügyben (id. Kendeh György)	15	39
Nyílt levél a zsinathoz	15	29
Rózse István: A Tisza-i evangélikus egyházkerület utolsó püspökválasztásáról	16	25
Sólyom Jenő: Megatartás az egyházjogi munkában	9	52

	Szám	Oldal
FÓRUM		
Boleratzky Lóránd: Töprengés egy zsinati nyilatkozaton	13	39
Dóka Zoltán: Ajánlás (Előzetes tájékoztatás)	13	42
Herényi István	13	34
Ittész Gábor: Tények és értelmezések	9	36
Ittész Gábor lemondó levele	13	41
KEREKASZTAL		
Létezett-e (létezik-e) harmadik egyházi út?	9	4
Mit várok (várnék) a zsinattól. Luther a zsinat halogatásáról	10	5
Veöreös Imre: Válasz a Kerekasztalnak	12	13
Válasz Veöreös Imrének	12	21
ÉLŐ TANÚK		
Interjú Botta István főszerkesztővel	10	31
KÜSZÖNTÉS		
Id. Kendeh György nyolcvan éves	13	30
EMLÉKEZÜNK		
Boleratzky Lóránd: Vladár Gábor	12	42
Dóka Zoltán: Búcsú Csengődy Lászlótól	15	24
Urbán Ernő: Evangélikus öntudat	9	45
SZÉLJEGYZET		
Boleratzky Lóránd: Egy interdictum története	10	44
Herényi István: Megjegyzések dr. Boleratzky Lóránd egyházjogi könyvéhez	14	26
Id. Magassy Sándor: A "Roszik per" tanulságai	10	42